

№5 кыркүйөк
сентябрь 2024 (47)

ZIAT

Редактор бағаны

Еліміздің Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан жолы - 2050»: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Жолдауында: «Біз үшін болашағымызға бағдар ететін, ұлтты ұйыстырып, ұлы мақсаттарға жетелейтін идея бар. Ол – Мәңгілік Ел идеясы» деп, халқымызды алда күтіп тұрған асқар асуларды, төтенше маңызды мақсат-міндеттерді атап көрсетіп берген еді. Осы Жолдауда Қазақстан Республикасындағы білім беру мәселесін айрықша атап көрсетіп (Қазақстан жолы – 2050. 4 бағыт. БІЛІМ ЖӘНЕ КӘСІБИ МАШЫҚ - ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ, КАДР ДАЯРЛАУ МЕН ҚАЙТА ДАЯРЛАУДЫҢ НЕГІЗГІ БАҒДАРЫ/Біздің жұмыстарымыздың білім беру саласындағы басымдықтары), бұл салаға жаңашылдық енгізіп, түрліше реформалауды баса айтып көрсеткен.

Кез-келген мемлекеттің болашағы оның білім және ғылым деңгейінің қаншалықты дамуына тікелей байланысты. «Ел болам десең - бесігіңді түзе» деп ұлы Мұхаң айтқандай, осы күні өсіп-жетіліп келе жатқан жас жеткіншектерге, оқушылар мен студенттерге білім берудің соңы тәсілдерін қолданып, олардың қоғамда толық азамат болып қалыптасуына ықпал ете білу керектігі күн тәртібінен түспеген мәселе.

Осы орайда «ZIAT» ғылыми-әдістемелік орталығы» ЖШС 2016 жылдың мамыр айынан бастап шығаратын «ZIAT» ғылыми-әдістемелік журналы білім беру және ғылым кеңістігіндегі инновациялық жаңалықтарды және педагогтар, студенттер, оқушылар мен мектепке дейінгі жастағы бүлдіршіндердің ғылыми-танымдық еңбектерін жариялап отырмақ. Журналдың негізгі міндеті: оқушылар, студенттер және ұстаздардың түрлі тақырып бойынша жазған еңбектерін көпшілік назарына ұсыну, мұғалімдерге білікті педагог ретінде қалыптасуға жәрдемдесу, ғылымдағы әр деңгейдің арасында қарым-қатынасты нығайтуға әрекет ету. Журнал мектепке дейінгі мекемелерден бастап жоғары оқу орындарына дейінгі аралықтағы мәселелерді қамтиды.

№5 (47) сентябрь 2024

Құрылтайшы/Учредитель

"ZIAT" Ғылыми-әдістемелік орталығы
Научно-методический центр "ZIAT"

"ZIAT" журналы 2016 жылы 25 мамырда
Қазақстан Республикасы Мәдениет және
Ақпарат министрлігінде тіркеліп,
№16000-Ж куәлігі берілген.

Журнал "ZIAT"

зарегистрирован 25 мая 2016г
в министерстве Культуры и информации
Республики Казахстан и выдано
свидетельство №16000-Ж.
ISSN: 2617-1937

Журнал Қазақстан Республикасының
мерзімді баспасөз тізіміне енгізілген.

МББ индексі 74926.

Журнал включен в список
периодических изданий
Республики Казахстан.
Индекс ППИ 74926.

Шығу жиілігі: Жылына 6 рет шығады
Мақалалар қазақ, орыс, ағылшын
тілдерінде басылады.

Периодичность:

Выходит 6 раз в год,
материалы публикуются на
казахском, русском, английском языках.

Адрес редакции:

010000

г.Нур-Султан,
ул. Иманова 50

Е-mail:

ziat.journal@mail.ru

Сайт:

www.centeroir.kz

Журналды редакциядан
сатып алуға болады.
Жазыламын деушілер
жоғарыдағы мекен-жайға
хабарласа алады.

Таралымы/Тираж
1000

Редактор/ редактор:

Сергазина А.К.

Редактор орынбасары/Зам.редактора

Идрисов Б.Ш.

Беттеуші-дизайнер/Дизайн, верстка

Кимашева Г.Е.

Редакциялық алқа/Редакционный совет:

Жұманова Б.К. – ""ZIAT" ҒӨО-ғы" ЖШС директоры

Урынбасарова Э.А. – п.ғ.д., профессор

Орынбаев А. А. – п.ғ.к.,

ҚР білім беру ісінің құрметті қызметкері,

ҚазҰЖҒА корреспондент-мүшесі

Төрекұлова Д. М. – э.ғ.д., профессор,

АҚЖҒЖ проректоры

Төрекұлова Ә. Н. – PhD докторы,

""ZIAT" ҒӨО-ғы" ЖШС ғылыми қызметкері

Үмбетпаева С. К. – жоғары категориялы ұстаз,

РФ-ның еңбек сіңірген қызметкері, Ресей құрметті ұстазы

Баймағамбет О.А. – педагог-әдіскер

Жуманова Б.К. – директор ТОО "НМЦ "ZIAT""

Урунбасарова Э.А. – д.п.н., профессор

Орынбаев А. А. – к.п.н.,

Почетный работник образования РК,

член-корреспондент КазНАЕН РК

Турекулова Д.М. – д.э.н., профессор,

проректор по АдмН Esil University

Турекулова А.Н. - доктор PhD,

научный сотрудник ТОО "НМЦ "ZIAT""

Үмбетпаева С.К. – учитель высшей категории,

Заслуженный работник РФ, Почетный учитель России

Баймағамбет О.А. – педагог - методист

МАЗМҰНЫ - СОДЕРЖАНИЕ

Ғылыми ізденістер/Научное обозрение

Баймахан Н.С., Шалхаров Е.С. Сталкинг, оның түрлері және қылмыстық-құқықтық маңызы.....	4
Жаңбырбаева Н.Т., Сарыбаева Ә.Х. Физиканы оқытуда мобильді қосымшаларды қолданып оқушылардың ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыру құралдары.....	10
Жүсіпәлі Е.О., Сарыбаева Ә.Х. Физика пәнінен оқушылардың жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын қалыптастырудың әдістері.....	17
Жұбан А.А., Сарыбаева Ә.Х. Мектеп физика курсында виртуалды зертханалық жұмыстарды ұйымдастыру әдістері.....	24
Илесова А.Қ., Усенбаев А.Е. Солтүстік Қазақстанның шаруа қожалықтары жағдайындағы ұсақ мал жайлылығына ішек-қарын гельминттерінің әсерін бағалау.....	30
Имашев А.Б., Турекулова Д.М., Жуманова Б.К. Механизм регулирования рынка труда Жамбылской области: особенности формирования и функционирования.....	35
Мухамбетова Л.К., Турекулова А.Н., Ниязов М.Н. Типы жизненных стратегий на основе социально-профессиональных ценностей молодежи.....	40
Садырбаева А.С., Сарыбаева Ә.Х. Физикадан оқушылардың цифрлық білім беру ортасындағы практикалық-эксперименттік дағдыларын жетілдіру әдістемесі.....	49
Сейлхан А.А., Сарыбаева Ә.Х. Физика пәнінен 9 сынып оқушыларына жобалау-зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыру.....	55
Твердова О.И. Из опыта работы: приёмы развития мелкомоторных навыков на уроках грамоты.....	60
Утебалиев М.М. Дене шынықтыру сабақтарында инновациялық технологияларды қолданудың маңызы	64

Сталкинг, оның түрлері және қылмыстық-құқықтық маңызы

Баймахан Нұртас Саттарұлы

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің Құқық БББ 2-курс магистранты, Түркістан қ.

Ғылыми жетекшісі:

Шалхаров Ернар Сайлаубекович

PhD, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

Андатпа: Мақалада сталкинг терминінің толық мағынасы анықталған. Сталкинг жайлы ғалымдардың еңбектері зерделенген. Сталкерлердің түрлеріне шолу жасалған. Сталкинг ұғымының қылмыстық-құқықтық маңызы қарастырылған. Андудың зияны, қауіптілігі жайлы түсіндірілген.

Түйін сөздер: сталкинг, анду, қылмыстық кодекс, қоғамдық қауіптілік.

Қоғамдық қауіпті құбылыс – сталкингті – қоғамда біршама уақыт бұрын пайда болғанымен, бірақ оны құқық бұзушылық ретінде санау соңғы кезде ғана таныла бастады.

«Сталкинг» терминін ағылшын тілінен аударғанда, яғни «ізіне түсу», «анду» дегенді білдіреді. Қазіргі нұсқасында «Stalking» немесе «анду» деп аударылады.

«Сталкингтің» сыртқы көріністері әртүрлі нысандарға ие болуы мүмкін. Мұндай нысандарға зорлық-зомбылық немесе оны қолданамын деп қорқыту, қорлау, қауіп-қатерлі қоңыраулар, белгісіз хабарламалар, әлеуметтік желілердегі аккаунтты бұзу, пәтердің есігінен бір адамды анду және т.б. болып табылады. арқылы келуі мүмкін.

Сталкинг - басқа адамның өміріне үнемі және қайталанатын қол сұғу, оның ішінде қажетсіз қарым-қатынас, байланыстар, соның ішінде анду, бақылау әрекеттерімен сипатталатын мінез-құлық [1, б. 1244].

Сондай-ақ, сталкинг анықтамасының басқа тұжырымын көрсетуге болады, бірақ бұл құбылыстың мәні өзгеріссіз қалады – бұл мүлде қаламайтын адамға назар аударудың обсессивті көрінісі [2, б. 178].

Қазіргі уақытта сталкинг күрделі әлеуметтік проблемаға айналды және көптеген елдерде қылмыстың ерекше түрі болып табылады. Сонымен қатар, андушылардың кейбір мінез-құлықтары мен қатынастары заңды болып табылады, мысалы, электрондық пошта және әлеуметтік желілер арқылы хабарламалар жіберу, сыйлықтар, телефон қоңыраулары және т.б. Мұндай әрекеттер андуға ұласқанда заңсыз болады және жәбірленушінің өз қауіпсіздігі үшін әрекеттерден қорқуын тудырады. Сталкингтің сипаты, таралуы және әсері қазір ғана жүйелі түрде зерттелуде. Сталкингті қалай дұрыс тұжырымдау керек

және аңдушылардың жәбірленушілерді табанды түрде аңдып, олардың жеке өміріне қол сұғылмаушылықты бұзып, олардың күнделікті өміріне араласуына не итермелейтінін қалай түсінуге болатыны туралы пікірталастар туындауда. Аңдудың таралуы салыстырмалы түрде жоғары, ұзақ уақыт бойы аңдуға ұшырағандар көбінесе психологиялық және физикалық, кейде жыныстық зорлық-зомбылықтан зардап шегеді. Сталкинг мәселелерін зерттеу В. Н. Spitzberg, W. R. Cupach, P. E. Mullen, Purcell R, M. Pathe, R., L. P. Sheridan, De Fasio сияқты шетелдік ғалымдардың еңбектерінде қарастырылған [3,4,5,6,7].

Осылайша, Р. Е. Mullen, M. Pathe, сталкингті «адам басқаның өміріне қайталанатын қажетсіз араласуларды енгізетін мінез-құлық жиынтығы» деп сипаттайды [8].

Сталкинг басқа адамды әдейі қайталап аңду немесе бақылау ретінде анықтауға болады. Сталкингтің (аңду) – белгілі бір уақыт аралығында болатын әрекеттер тізбегі. Сонымен қатар, аңдудан зардап шеккендердің келесі түрлерін анықтауға болады: бұрынғы серіктес, кездейсоқ таныстар мен достар, кәсіби байланыстар (мұғалімдер, заңгерлер, медицина қызметкерлері аңдуға жиі ұшырайды) және жұмыс орнындағы байланыстар, бейтаныс адамдар, танымал тұлғалар.

«Сталкинг зерттеулері» еңбегінде Р. Е. Mullen және т.б. аңдушылардың бес түрін анықтады: қабылданбаған, ренжіген аңдушылар, жақындық іздеушілер (олар жәбірленушімен бірге болуды «тағдыр» деп есептейді), қабілетсіз табынушылар және жыртқыш аңдушылар [9].

Сталкингтің (аңду) қосымша түрлерін де ерекшелеп көрсетуге болады: лаңкестерді кек алу/ аңду (жәбірленушімен жеке қарым-қатынас орнатуға тырыспайды, керісінше әрекет етуге мәжбүрлейді).

Ресейде сталкинг мәселесін қазірдің өзінде бірқатар ғалымдар Т. В.Корнилова, Ж. Емельянова, О. А. Рыжова, Ю. С. Корнишина, А.М.Мясникова, Е.Г.Цуканова, А.Л. Даниелян еңбектерінде қарастырған [10, 11, 12, 13].

В.И. Смирнов, «Қоғамдық қауіптілік тек қылмыстық әрекеттердің маңызды қасиеті және басқа құқық бұзушылықтың белгісі ретінде тануға болмайды», - дейді [14, б. 7].

Е.С.Шалхаров және т.б. зерттеулерінде, ол жәбірленушінің өмірінің қиындауына, тіпті соңында жағдайлардан соң мүгедектікке де келтіреді. Қазақстан Республикасында қылмыстық тұрғыдан жазалау қолданылмайды, құқықтық заңдарын жетілдіру қажет, қазіргі құқықтың қолданылмайтын аспектісі бола аламайды [15].

Қ.Т.Битемиров «Сталкинг азаматтық заңнама бойынша жанаспайтын құқыққа қарама-қайшы әрекет ретінде азаматтық-құқықты қарастыру мәселесі» атты мақаласында елімізде әрбір азаматтың ар-намысы, қадір-қасиеті мен іскерлік беделі бар, сондай-ақ жеке өмірге қол сұғылмау құқығы бар адам ретінде даралау жүйесін жетілдіру қажет. Қазақстан Республикасында Қылмыстық кодексімен жіктелетін «өзін-өзі» өлтіру деп аталатын қылмысқа айналуы мүмкін, - деп көрсеткен [16].

М.М.Иманбекова «Сталкинг - әйелдерді андуды құқықтық-әлеуметтік зерттеу мәселлері» атты еңбегінде, ұлттық және әлемдәк деңгейдегі әйелдердің құқықтарының ерекше сипатына байланысты, бұл әйелдердің құқықтарын қорғауды азаматтық-құқықтық қараудың арнайы бағытын қадағалаудан қорғауды қамтамасыз етеді, - деп түсіндірген [17].

Белгіленген мәселеге ғалымдардың назарының артуына қарамастан сталкинг сияқты әрекет еліміздегі қылмыстық заңнама нормаларында қарастырылмаған. «Сталкинг» (анду) термині «психологиялық терроризм» сөзтіркесімен бірге қолданылады. Мұндай андуға тән ерекшелік - барлық байланыс әрекеттері жәбірленушінің еркіне қарсы жалғасады және жәбірленушінің әдеттегі өмір салтына зиян келтіреді. Әйелдер де, ер адамдар да андуға түсуі мүмкін. Сталкерлердің шамамен 90% -ы ерлер, ал олардың құрбандарының көпшілігі - әйелдер (70% -дан астам). Сталкерлердің 50%-ға жуығы бұрынғы серіктестер болып табылады және жәбірленушінің қарым-қатынасынан шығуға тырысқан кезде немесе бейтаныс адамдардан да анду жағдайлары кездеседі. Анду жайлы хабарлаған адамдардың көпшілігі оларды бірден бірнеше адам андыды деп есептейді [18].

Сталкерлерді адамдарды андушылар деп атауға болады.

Зерттеушілер сталкерлерді шартты түрде төрт түрге бөледі:

- бұрынғы жұбайы немесе серіктесі, ғашық сталкер;
- адасушылықпен ұстанушы сталкер;
- өзі ойдан шығарылған сезімдерге сенетін және басқа адам олар туралы ерекше сезінетіндей әрекет ететін сталкер;
- ең қауіпті түрі: жәбірленушіні қорқытуға және азапқа салуға әрекет етуші жыртқыш сталкер [19].

Сталкинг қайталанатын қажетсіз назар аудару және байланыс ретінде анықталады. Бұл мінез-құлық мыналарды қамтуы мүмкін: жәбірленушіні анду, жәбірленушінің соңынан еру, қылмыскерден телефон, пошта, әлеуметтік желілер және т.б. арқылы қайталанатын, қажетсіз, қорқытатын хабарламалар, қажетсіз сыйлықтарды қайталап жіберу, жәбірленушінің мүлкіне зиян келтіру, тікелей немесе жәбірленушіге, жәбірленушінің балаларына, туыстарына, достарына немесе үй жануарларына зиян келтіремін деп жанама қорқыту және т.б.

Сталкинг – бір адамның (немесе адамдар тобының) екінші адамға тікелей немесе жанама байланыстар орнатуға, физикалық жақындыққа табанды әрекеттен көрінетін оның еркіне қарсы обсессивті жүйелі назар аудару. адамды қадағалау, жеке деректерді теріс пайдалану, қоңырау шалу, пошта арқылы және әлеуметтік желілерде хабарламалар жіберу, сыйлықтар, сондай-ақ зорлық-зомбылық немесе оны пайдалану қаупін тудырмайтын кез келген құралдармен және құралдармен жасалған басқа да әрекеттер.

Сонымен қатар, зерттеулер көрсеткендей, анду құрбандары кейіннен физикалық және психикалық денсаулығына байланысты проблемаларды бастан кешіреді және көбінесе өзін-өзі қорғаудың басқа да қиын шараларына (мысалы, жұмыс орнын ауыстыру, басқа қалаға/елге көшу және т.б.) жүгінуге мәжбүр

болады. Жәбірленушілердің үнсіздігі және полицияның жеткіліксіз тіркеуі, сондай-ақ прокурорлар мен судьялардың жиі жауап бермеуі қылмыстарды аңдушы қылмыстық сот төрелігінің тиімді әрекет етуіне әлі де айтарлықтай кедергілер бар екенін білдіреді. Зерттеулер көрсеткендей, дәлелдемелер басым болған жағдайда да, мұндай істер бойынша аңду көрсеткіші шамамен 5-16% құрайды.

Сталкинг қашанда жеке адамның құқықтарына қол сұғады. Сонымен қатар, адам өмірінің негізгі нысандарына: өмір, денсаулық, жыныстық бостандық және қол сұғылмаушылық, меншік құқығы және т.б. қорқыныш тудырады және (немесе) оның әдеттегі өмір салтына елеулі зиян келтіреді.

Зерттеулеріне сүйене отырып, аңдушылардың бес түрін енгізілді. Осы жіктеулер қазіргі уақытта кеңінен қолданылады.

1. Қабылданбағандар. Романтикалық серіктесімен, ата-анасымен, досымен, әріптесімен және т.б. қарым-қатынасының қалаусыз аяқталуын бастан өткерген адам. Сталкер қарым-қатынасты қалпына келтіргісі келеді, қайта қосылуды армандайды, бірақ егер оның әрекеттері сәтсіз болса, ол кек алу, агрессивті әрекеттерге бет бұруы мүмкін.

Сталкер, бұл жағдайдан өту үшін ажырасуды қабылдауға, жоғалту азабына жауап берудің жолдарын үйренуге, ажырасудың қайғысының барлық кезеңдерінен өтуге және обсессивті махаббаттан арылуға бағытталған болуы тиіс.

2. Табынушы. «Табынушы» адамды, көбінесе мүлдем бейтаныс адамды өзінің шынайы махаббаты ретінде қабылдайды және олар қарым-қатынаста болғандай әрекет ете бастайды. Мұндай аңдушылардың сүйіспеншілігі елес тәрізді болады.

3. Икемсіз. «Икемсіз» жалғыздық немесе құмарлыққа ұмытылады. Ол бейтаныс адамдарды немесе жеке таныс адамдарды таңдайды. Алайда, «табынушылардың» айырмашылығы, ол ұзақ мерзімді махаббатты қаламайды, ол аз ғана - бір кездесуге, қысқа кездесуге, соның ішінде жақын кездесуге қанағаттанады.

Ол өзін әрекеттерін қажетсіз және адекватты емес екенін мойындамайды. Дегенмен, аңдуды жалғастырады, себебі икемсіз адам жәбірленушінің қайғы-қасіретін тудыратын нәрсені тани алмайды.

4. Ренжігіш. «Ренжігіш» аңдушы оған әділетсіздік жасалған деп санайды және кек алғысы келеді. Ол қарым-қатынасқа ұмтылмайды және өзін қорланған құрбан ретінде сезініп, «әділдік» іздейді. Олар өз тәжірибелерінің «кінәлісін» қорқытуға, оны тыныштандыруға тырысады.

Кейде оларда кек алу кінәлі адамға емес, кездейсоқ құрбандарға беріледі. Анықталғандай «ренжігіш» аңдушылардың көбіне әкесі шектен тыс бақылаушы болды деп есептейді. Олар өткен қайғысына мән береді, обсессивті ауыр тәжірибелерге бейім. Медициналық емделуді және жиі бас бостандығын шектеуді қажет ететін аңдушының қауіпті түрі.

5. Жыртқыш. «Жыртқыш» сонымен бірге құрбандарымен қарым-қатынаста болғысы келмейді, бірақ билік пен бақылауға құмар болады. Олар

жәбірленуші туралы ақпарат жинаудан және оған физикалық, көбінесе жыныстық жолмен шабуыл жасауды қиялдаудан ләззат алады. Кейінгі шабуылды мұқият жоспарлау үшін олар жәбірленушіні аңдиды.

Жыртқыш аңдушылар көбінесе сексуалдық қылмыстар үшін бұрын сотты болған адамдар. Бұл аңдушылардың ең қауіпті түрі және олардың зорлық-зомбылық бейімділігін жою үшін түзеу мекемелерінде ұстау керек.

Сталкинг ұғымының қылмыстық-құқықтық маңызын қарастырайық.

Осылайша, аңдудың салдары жәбірленушіні қорлау, оның ары мен намысын, қадірі мен қасиетін қорлау, ауыр психологиялық жарақат (тұрақты қорқыныш, психологиялық шабуылдар, қудалау алдау) және кейіннен денсаулыққа әртүрлі зиян келтірудің ауыр зардаптары мен өліміне әкеп соғуы да мүмкін. Сонымен, аңду - бұл басқа адамға қажетсіз назар аудару, қудалау, аңду, қорқыту, бопсалау арқылы көрсетілген адамдар. Адамның басқа адамға қажетсіз обсессивті назар аударуы - бұл адамға оның еркінен тыс назар аудару, қудалау, қорқыту, бопсалау түрінде көрініс табады.

Аңду - бұл қудалау, қысым көрсету, азаптау. Қауіп – қорқыту, біреуге зиян келтіру немесе жамандық жасауға уәде беру. Айта кету керек, аңду интернет арқылы да болуы мүмкін. Мұндай жағдайларда аңдушы жәбірленушіні әлеуметтік желілер арқылы оған қажетсіз назар аударуы, қорқытуы, бопсалауы мүмкін. Бұл әрекеттер аңду құбылысын көрсетеді және оны қылмыстық құқық бұзушылықтың объективтік жағы ретінде тануға болады. Сонымен қатар, бұл әрекеттердің бір рет жасалса қауіпті екенін, ал қайталап жасалған кезде олар жоғары әлеуметтік қауіптілік екендігіні түсіну қиын емес.

Сталкинг адамға қатысты әрекеттерін әдейі жасайды. Бұл жағдайда абайсыздықтың ауыр зардаптар да болуы мүмкін. Мысалы, жәбірленушінің өміріне залал келтіру т.б. Бұл құқық бұзушылықтың субъектісі 14 жастағы физикалық тұрғыдан есі дұрыс, ер жеткен адам болуы да мүмкін.

14 жастан бастап сталкингтің әрекеттінің қоғамдық қауіптілігін және оны жасау нәтижесінде қоғамдық қауіпті зардаптардың басталуын білуге болады.

Осылайша, жедел түрде сталкингті алдын алу қажеттілігіне байланысты қаралып отырған мәселе бойынша Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің «Қорқыту» 115-бабы бойынша аңду жасағаны үшін де жауапкершілікті белгілеуді маңызды деп саналады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 Mullen P.E., Pathe M., Purcell R., Stuart G. Study of Stalkers // American Journal of Psychiatry. 1999. №156(8). –P. 1244-1249

2 Барышева К.А. Преследование как новый вид уголовно-наказуемого деяния // Проблемы в Российском законодательстве. -2016. №8. –С.178-183

3 Spitzberg B.N., Cupach W.R. The state of art of stalking taking stock of the emerging literature. Violent Behav. -2007. –С. 64-86. doi: 10.1016/j.avb.2006.05.001

4 Mullen P.E., Mackenzie R., Odloff J.R. Assessing and managing the risks in the stalking situation. American Journal of Psychiatry. 2006. №34. –P. 439-450

5 Purcell R., Pathe M., Mullen P.E. A study of women who stalk. American Journal of Psychiatry. 2001. №158. –P. 2056-2060. doi: 10.1176/appi.ajp.158.12.2056

6 Sheridan L., Lyndon A.E. The influence of prior relationship, gender and fear on the consequences of stalking victimization. Sex Roles. 2012. №66P.-340-350. doi: 10.1007/s11199-010-9889-96

7 De Fazio L. The legal situation on stalking among the European member States. Eur.J.Crim. 2009. Pol.Res. 15. P.-229-242. doi: 10.1007/s10610-009-9101-3

8 Mullen P. E., Pathé M. Stalking // Crime and Justice. 2002. Vol. 29. P. 273–318.

9 Корнилова Т.В., Емельянова Ж.Э. Ответственность за stalking (преследование) в России и за рубежом // Вестник Сургутского государственного университета. 2022. №3(37). –С. 100-106

10 Рыжова О.А., Корнишина Ю.С. Об ответственности за stalking в Российской Федерации и в зарубежных странах // Наука. Общество. Государство. 2018. Т.6. №4 (24). –С.49-55

11 Мясникова А.М., Цуканова Е.Г. Криминализация Stalkinga. Викимоллогия 3(9) / 2016. –С. 53-56

12 Даниелян А.Л. К вопросу о введении уголовной ответственности за преследование (stalking). Научное обозрение 2(7). 2020. –С.515-519

13 Смирнов В.И. К вопросу о сущности преступного деяния. – Харьков:Форт, 1998. -31 с.

14 A.Sh.Kupeshev, E.Turemuratov, A.K.Kupesheva, E.Zh. Shalkhar, N. M. Batyrbaev, E. Sh.Dusipov, Y.S.Shalkharov. Stalking classification inchoate crime in recognition of threat of pursued life and health. International Journal of Theoretical & Applied Science. Number 09 (41), 2016. - P. 156- 158. DOI: 10.15863/TAS

15 Қ.Т.Битеміров. Stalking: аңдуды азаматтық заңнама бойынша жанаспайтын құқыққа қарама-қайшы әрекет ретінде азаматтық- құқықты қарастыру мәселесі. АХМЕТ ЯСАУИ университетінің хабаршысы, №3, 2017. - 98-101 б.

16 М.М.Иманбекова Stalking: әйелдерді аңдуды құқықтық-әлеуметтік зерттеу мәселелері. АХМЕТ ЯСАУИ университетінің хабаршысы, №3, 2017 - 101-111 б.

17 Женские истории о преследователях. Почему в России нет защиты от stalkinga. URL: <https://radulova.livejournal.com/4097614.html> (дата обращения: 17.07.2022)

18 <https://www.pravmir.ru/chto-takoe-stalking/>

Физиканы оқытуда мобильді қосымшаларды қолданып оқушылардың ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыру құралдары

Жаңбырбаева Нұрсұлу Талғатқызы

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің Физика БББ 1-курс магистранты, Түркістан қ.

Ғылыми жетекшісі:

Сарыбаева Әлия Хожанқызы

п.ғ.к., Физика кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

Андатпа: Мақалада физиканы оқытуда мобильді қосымшаларды қолданып оқушылардың ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыру мәселелері қарастырылған. «Мобильді қосымшаларды қолданып оқыту» ұғымына берілген анықтамалар ұсынылған. Мобильді байланыс технологиялары көрсетілген. Мобильді оқыту құралдарының мазмұны берілген. Физикадан bilimland.kz, Twig-bilim.kz, Online Mektep интерактивті кешенін қолдану мысалдары көрсетілген.

Түйін сөздер: мобильді қосымша, bilimland.kz, Twig-bilim.kz, Online Mektep, физика, мобильді компьютерлік жүйелер, интерактивті кешен.

«Мобильді қосымшаларды қолданып оқыту» ұғымына берілген анықтамалар жиынтығын талдау негізінде мобильді компьютерлік жүйелер - мобильді құралдар, мобильді байланыс технологиялары және мобильді сервистер жиынтығы екендігі анықталып отыр (Сурет 1).

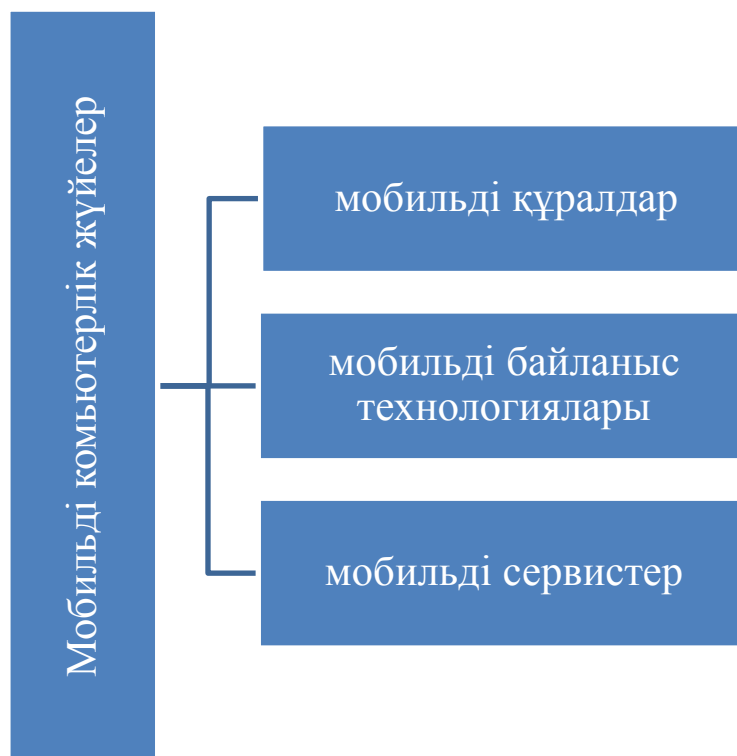
Бұл жүйеде мұғалімнің компьютері мен оқушылардың мобильді құралдары арасында мәліметтер алмасу ақпараттық-коммуникациялық желілер арқылы ұйымдастырылады. Мобильді компьютерлік жүйелердің конфигурациясы (кескіндемесі) оқушылардың өздерінің мобильді құралдарымен бірге дербес қатысуы есебінен автоматты түрде қалыптасады.

Мобильді қосымша құралдарына, әдетте, мобильді телефондар, смартфондар, коммуникаторлар, қалта компьютерлері немесе ДҚК, нетбуктер, ноутбуктер және планшеттік компьютерлер жатады. Мобильді құралдар өздерінің таралуы және қолайлылығы жағынан оқытуға және сабақ өткізуге дербес компьютерлерді пайдалана алмаған жағдайда ықпал етеді. Мобильді құралдар дүние жүзінің оқушылары үшін білім алуды неғұрлым қол жетімді, неғұрлым әділетті және неғұрлым тиімді етуге көмек беретін саясаткерлер үшін де, педагогтар үшін де, әмбебап технологияларды тиімді пайдалануға үміт артқандар үшін де құрал болып табылады.

Британдық ғалым А.Kukulska-Hulme мобильді оқыту кезінде пайдаланылатын құрылғыны, әдеттегідей, былайша анықтайды:

- мобильді телефондар (ұялы телефондар);
- музыка тыңдау үшін mp3/mp4 плеерлері сияқты дербес құралдар;
- планшетті компьютерлер секілді жеңіл, портативті компьютерлер, ноутбуктер, нетбуктер, кішігірім ноутбуктер [1].

Сурет 1 - Мобильді компьютерлік жүйелер

Дегенмен, құралдардың бұл тізімі күн сайын артып отыр және өзіне ойын консолдарын, цифрлық диктофондарды, электрондық кітаптарды, электрондық сөздіктерді, сондай-ақ, мүмкіндігі шектеулі оқушылар үшін көмекші технологияларды кіріктіреді. Мобильді байланыс технологиялары күн өткен сайын вервальды коммуникацияларды қолдау, хаттарды тыңдау, бақылау, оқу, ақпараттарды іздестіру, есептерді, ойындарды орындау және көптеген т.б. мүмкіндіктерімен көпфункционалды бола түсуде. Құрылғыны таңдау жас шамасына, тұратын мекен-жайына, міндеттері мен басқа да факторларына байланысты өзгеріп отырады. Әдетте, оқушылар ұялы телефондарды және дербес медиа плеерлерді пайдаланады. Оқушылар дербес қалта компьютерін (ДҚК), смартфондарын және ноутбуктарын жұмыс орынында жеке құрал-жабдығы ретінде пайдалана алады [2].

Мобильді байланыс технологияларына сымсыз желілер арқылы мобильді құралдардың өзара байланыс жасайтын мүмкіндіктері жатады: Global System for Mobile Communications (GSM); Wireless Application Protocol (WAP); General Packet Radio Service (GPRS); Bluetooth; WiFi; WiMax; Infrared Data Association (IrDA) және кейбір басқалары (Кесте 1).

Кесте 1 - Мобильді байланыс технологиялары

Мобильді байланыс технологиялары	Дидактикалық қасиеттері
<i>Электронды пошта</i>	Мәтіндік және басқа ақпараттарды бір немесе бірнеше қолданушыға беру; ақпараттарды сақтау; алынған ақпараттарды қатты дискіге сақтау
<i>Блог-технология</i>	Жариялылық; сызықтық; авторлық және модерация.
<i>Вики-технология</i>	Жариялылық; сызықтық емес; құжатты жасау тарихына қолжетімділік мүмкіндігі; мультимедиялық; гипермәтіндік құрылым
<i>Подкасттар</i>	Интернет желісіндегі подкасттар сервисінде қолданушылардың жеке подкасттарын орналастыру мүмкіндігі; подкасттар сервисіне қолданушының жеке аймағын жасау мүмкіндігі; микроблогта сервисті қолданушының жеке аймағында подкастны желілік талқылауды ұйымдастыру мүмкіндігі.
<i>Веб-форум</i>	Жариялылығы; сызықтығы; қолданушылар түсіндірмелерін орналастыру мүмкіндігі; хабарламалардың жеке авторлығы
<i>Коммуникацияның синхронды бейне-интернет құралдары</i>	Бейне-аудио байланыстарды қамтамасыз ететін интернет-бағдарлама базасында нақты уақытта араласу мүмкіндіктерін ұсынатын технологиялар
<i>Электронды сөздіктерді қолдану</i>	Қолжетімділігі, көптілділігі, іздестіру аймағын шектеу мүмкіндігі ажыратады
<i>Интернет желісінің ақпараттық-анықтамалық ресурстары</i>	Қолжетімділік, мультимедиялық, гипермәтіндік құрылым
<i>Навигаторлар</i>	Оқушылардың іздестіру-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыруға, олардың танымдық қызметін дамытуға, ынтымақтастықта оқу икемділіктерін дамытуға, олардың өзіндік оқу қызметі икемділіктерін дамытуға көмектеседі.

Мобильді сервистерге мобильді Интернет, электронды оқулықтар, мобильді оқулықтар арқылы ақпараттарды алу, сақтау, өңдеу, іздеу, беру мүмкіндіктері, телефон байланыстары немесе бір мезеттік хабарламалар және т.б. арқылы бір-бірімен коммуникациялық байланыстар жатады.

Мобильді оқытуды білім саласына енгізу жобаларын жүзеге асыруда түрлі мобильді технологияның: смартфондар, mp3 плеерлер, планшеттер, дауысты құралдардың дидактикалық мүмкіндіктері зерттеліп, білім алуға оңтайландырыла бастады.

Мобильді технологияны теориялық және практикалық мақсатта пайдаланылу, мобильді білім беру ресурстарын жасау мәселелері бірқатар шетелдік ғылыми орталарда зерттелді. Осы мәселені дамыту саласында 2005 жылдан бастап Европада «Мобильді оқыту» (International Conference Mobile Learning) Халықаралық конференциясы, 2007 жылдан бастап Англияда «The Mobile Learning Network Project» (MoLeNET – мобильді оқыту жүйесі) Халықаралық конференциялары үнемі өткізіліп келеді [3].

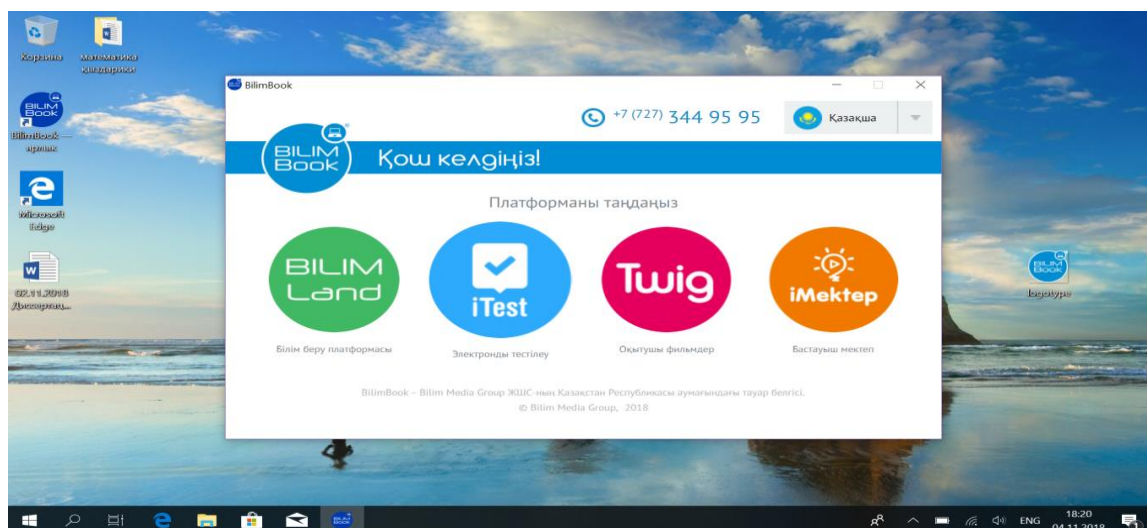
Цифрлық білім беру ресурстарын (ЦББР) қолдану педагогтарға оқушыларды оқытудың формаларын, әдістерін, құрамын сапалы түрде түзетуге

мүмкіндік береді. Сонымен бірге тәжірибеге сүйенетін болсақ, педагогикалық іс-әрекеттің құралдары жетіледі, оқытудың сапасы мен тиімділігі артады. 2016 жылы ЦББР, интерактивті виртуалды зертханалар мен мобильді қосымшаны әзірлеу жұмысы орындалды. Бұл ЦББР Зияткерлік мектептері мен елдің 30 пилоттық мектебінде апробациядан өтті. Сонымен қатар, Bilim Media Group дербес оқыту компьютер-планшеті болып саналатын *BilimBook* құрылғысын ұсынды. Бұл компьютер-планшеттің мазмұны (контенті) 40 000-нан астам интерактивті сабақтан, миллионнан аса видеоанимациядан, 30 000-нан аса тест сұрағынан тұрады. *BilimBook* – сыныпта да, үйде де пайдалануға ыңғайлы, оқушының танымдық деңгейін арттырып, зейіні мен бейімін шыңдайтын бірден-бір мобильдік оқыту құрылғысы деп айтуға негіз бар. *BilimBook 4* бөлімді қамтиды.

1. Білім беру платформасы – Bilim Land
2. Электронды тестілеу - iTest
3. Оқытушы фильмдер- Twig
4. Бастауыш мектеп- iMektep

Мобильді оқыту құралдарының мазмұнын қарастырайық (сурет 2).

Сурет 2 - Мобильдік оқыту құралдарының мазмұны

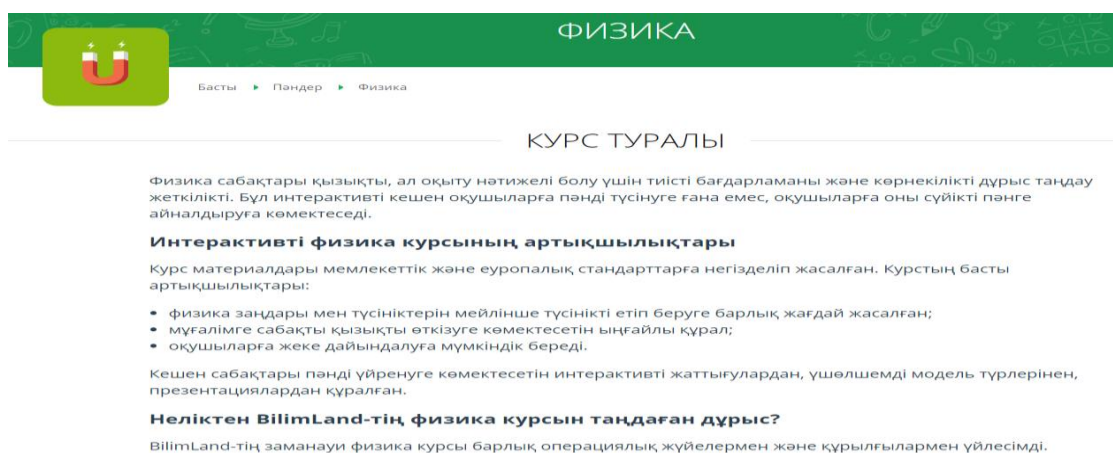
Физикадан практикалық есептерді шығару бойынша білім мен дағдыларды дамыту үшін біз BILIMLAND интерактивті кешенін қолданып мәтіндік есептер шығарылады (Сурет 3). Есептеу дағдыларын, заттың сандық сипаттамаларын анықтау қабілетін дамытуға бағытталған тақырыптар бойынша күрделілік деңгейі әртүрлі типтік мәтіндік тапсырмалар берілді. Мәтіндік тапсырмалар алгоритм бойынша есептерді шешуді және шешу дағдарын дамытуды, сонымен қатар пәнаралық пәндер мен кәсіби модульдерден алған білімдерді қамтиды. Тапсырмалар әрекеттерге арналған егжей-тегжейлі нұсқауларды және бағалау критерийлерін қамтиды. Шешу кезінде анықтамалықтар, калькулятор, арнайы кестелер қолданылады. Жауап сан болуы керек. Орындау нәтижесі белгі болып табылады. Оқушы қателерді ескере

отырып, тапсырмаларды қайта орындауы үшін орындау уақыты шектелмейді. Жұмыс нөмерлері көрсетілмеген, барлық жұмыстар аралас. Әр модульде 10-20 тапсырма бар [4].

Бұл кешеннің сабақтары презентациялармен, үш өлшемді модельдермен, интерактивті жаттығулармен және пәндерді меңгеру үшін тамаша платформаны құрайтын тренажерлермен бірге жүреді.

Білімді бақылау және өзін-өзі бақылау үшін BILIMLAND интерактивті кешенінде әртүрлі типтегі тест тапсырмалары әзірленген (Сурет 4). Таңдалған тақырыптар бойынша білім мен дағдыларды меңгеру деңгейін тексеруге арналған тапсырмалар: физикалық және кәсіби терминологияны білу, кәсіби есептерді шешу үшін физикадан қарапайым білімді қолдана білу. Тапсырмалар уақыты шектеулі (30 минуттан 45 минутқа дейін). Нәтиже бірден белгі түрінде беріледі және қателер көрсетіледі.

Сурет 3 – BILIMLAND интерактивті кешенінің курс туралы мәліметі паракшасы. <https://bilimland.kz/ru>

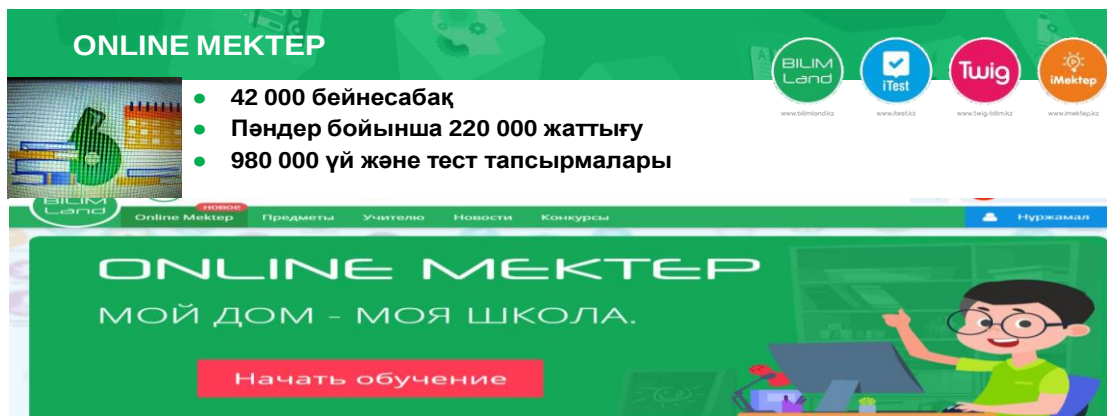

Сурет 4 – BILIMLAND интерактивті кешенінің ерекшеліктері <https://bilimland.kz/ru>

Online Mektep интерактивті кешен бөлімі әртүрлі тапсырмаларды әзірлеу үшін де, оқушылардың тапсырмаларды орындау үшін де оқу үдерісіндегі мүмкін болатын ең кең қолданбалармен қамтылған. Қызметтері қол жетімді,

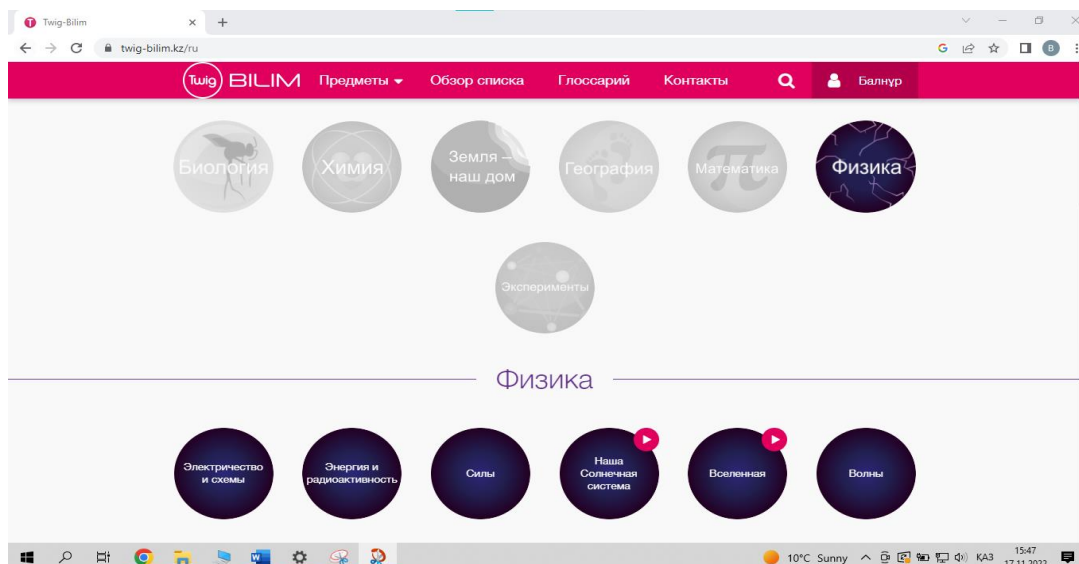
соның ішінде, мобильді құрылғыларды пайдалану арқылы нәтиже бірден көрінеді. Сонымен қатар, Online Мектеп тапсырманың нәтижелері бойынша толық статистиканы ұсынады: үзінділер саны, жеке сұрақтарға жауаптар, нәтижелер кестесі, осы тақырыпты меңгеру сапасының динамикасын қадағалауға мүмкіндік беретін жиынтық деректер т.б. (Сурет 5).

- Bilimland платформасы оқушылар мен мұғалімдерді біріктіре отырып, оқытудың барлық тапсырмаларын қамтиды, соның ішінде үй тапсырмаларын орындау және тексеру бойынша
- Онлайн сабақтар барлық оқушылардың қатысуымен интерактивті түрде өтеді
- Мұғалім оқушылардың оқу процесін ұйымдастыруға және бақылауға мүмкіндік алады

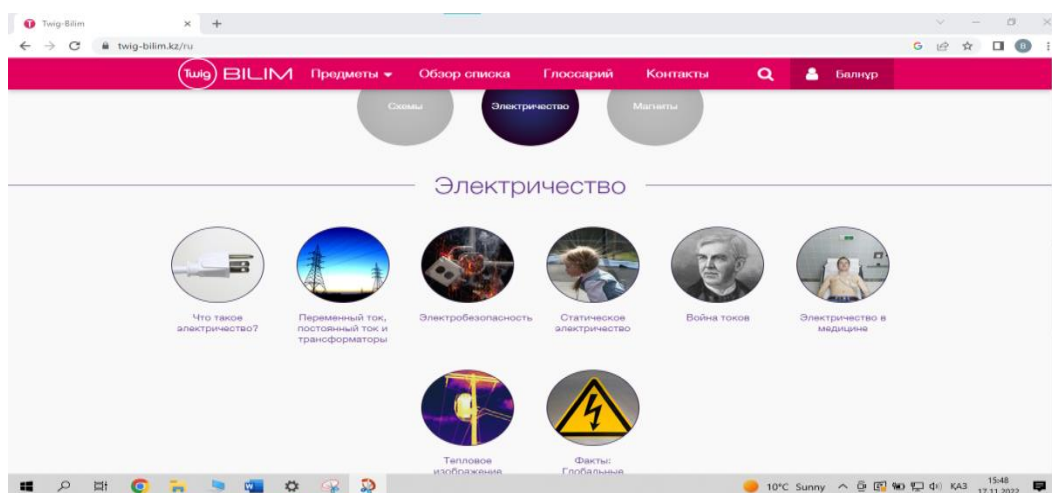
Сурет 5 – Online Мектеп интерактивті кешен бөлімінің ерекшеліктері
<https://bilimland.kz/ru>

Физикадан жаңа материалды теориялық сипаттау үшін Twig-bilim.kz веб-сайттағы цифрлық ресурстарды пайдалану тиімділігі зор (Сурет 6).

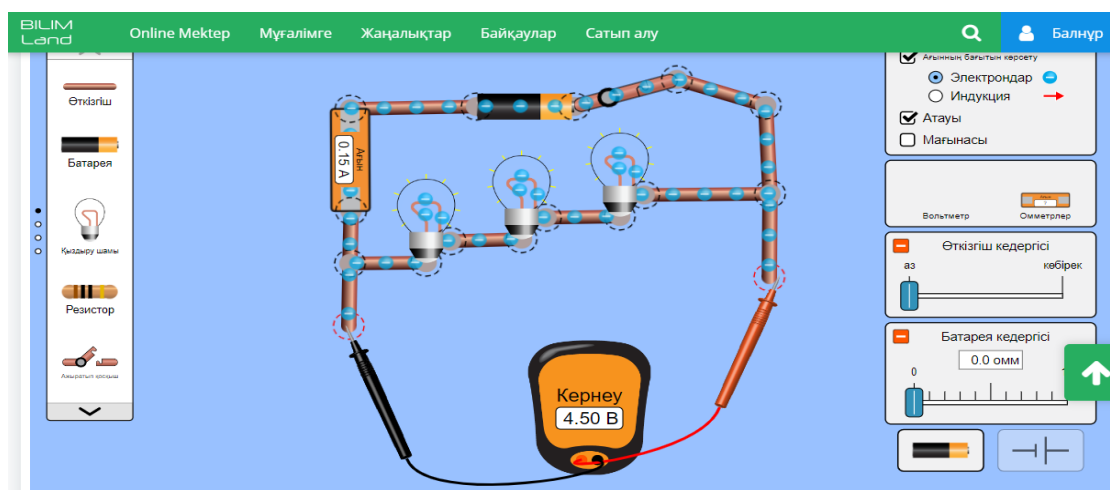

Сурет 6 - Twig-bilim.kz веб-сайттағы цифрлық ресурстарды пайдалану мазмұны

Twig-bilim.kz сайтындағы «Тұрақты электр тогы» бөлімшесінің мазмұны 7,8-суреттерде көрсетілген.

Сурет 7 - Twig-bilim.kz сайтындағы «Тұрақты электр тогы» бөлімшесінің мазмұны

Сурет 8- Өткізгіштердің аралас жалғануы зертханалық жұмысының Bilimland сайтында орындалуы

Сонымен, физикадан интерактивті тапсырмалар білім алушылардың оқу жетістігін бағалау құралы ретінде bilimland.kz, Twig-bilim.kz, Online Mektep интерактивті кешендерін критерийлер бойынша тапсырмаларды саралап іріктеу қажет. Білім алушылар тапсырмаларды іріктеу және жинақтауды оқу үдерісінде жүйелі және мақсатты түрде пайдалану керек.

Физиканы оқытуда мобильді қосымшаларды пайдалану оқушылардың ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыруға ықпал етеді, өйткені интерактивті оқыту оқытудың ең заманауи әдісі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Kukulska-Hulme A. Mobile learning for quality education and social inclusion. Policy Brief. - Moscow: UNESCO Institute for Information Technologies in Education (IITE), - 2010// <http://iite.unesco.org/publications/3214679>

2. Куклев В.А. The establishment of mobile learning //Школьные технологии, - 2010. - № 4. - С.89-107

3. Duyiseyeva G.O., Berkimbayev K.M., Mutanova D.Yu., Meyrbekova G.P. Mobile applications and possibilities of their usage in student teaching. Global Science and Innovation MATERIALS OF THE XI INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE May 24th-25th, 2017 Chicago, USA 2017. 144-151p.

4. BILIM LAND интерактивті кешені курсы. <https://bilimland.kz/ru>

Физика пәнінен оқушылардың жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын қалыптастырудың әдістері

Жүсіпәлі Ердәулет Оспанұлы

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің Физика БББ I-курс магистранты, Түркістан қ.

Ғылыми жетекшісі:

Сарыбаева Әлия Хожанқызы

п.ғ.к., Физика кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

Андатпа: Мақалада Физика пәнінен оқушылардың жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын қалыптастыру әдістері қарастырылған. Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық (PISA, TIMSS, функционалдық сауаттылық) ерекшеліктері ұсынылған. Жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты арттыруға негізделген физикадан тапсырмаларды қолдану тәсілдері көрсетілген. Физика пәнінен оқушылардың жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын қалыптастыруда PISA, TIMSS, функционалдық сауаттылық тапсырмалары мысалдарын қарастырылған.

Түйін сөздер: PISA, TIMSS, функционалдық сауаттылық, физика, механикалық толқындар мен тербелістер. Дыбыс, маятник.

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық (PISA, TIMSS, функционалдық сауаттылық) - оқушының жаратылыстану ғылымдарымен байланысты мәселелер бойынша белсенді ұстанымды ұстану қабілеті және оның қызығушылық танытуға дайындығы. Жаратылыстану сауаттылығы мектеп оқушысы тұлғасының экологиялық және азаматтық дамуының негізгі құрамы деп айтуға болады.

Мектеп оқушыларының жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын (ЖФС) қалыптастыру мұғалімдердің кәсіби қызметінің салыстырмалы түрде жаңа саласы болып табылады. Ол мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығы туралы ой-пікірлер мен оқытуға құзыреттілік көзқарас контекстінде мектептегі білім беруді жетілдірумен тығыз байланысты.

Жалпы білім беру нәтижелерінің «функционалдық» аспектісі оның сапасының маңызды көрсеткіші ретінде және «сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсу, оған тез бейімделу және қызмет ету» қабілеті ретінде қарастырылады [1].

PISA зерттеуінде функционалдық сауаттылықтың алты негізгі мазмұндық құрамдас бөлігі математикалық сауаттылық, оқу сауаттылығы, жаратылыстану сауаттылығы, қаржылық сауаттылық, жаһандық құзыреттіліктер және шығармашылық ойлау анықталды. Әрбір құрамдас бөліктің негізгі сипаттамасы әртүрлі мәселелерді шеше отырып, әрекет ету және сыртқы әлеммен әрекеттесу қабілеті болып табылады. Өз мақсатына жету, білімі мен мүмкіндіктерін кеңейту, қоғамдық өмірге қатысу үшін мәтінді түсіну, пайдалану, бағалау, олар туралы ой елегінен өткізу және оқуға тарту қабілетін көрсететін оқу сауаттылығы ең маңызды сала болып табылады». Мұғалім оқушының функционалдық сауаттылығының дамығанына қалай көз жеткізе алады? Функционалдық сауаттылық, негізінен, білім беру жағдайларының шеңберінен шығатын және білім мен дағдылар игеріліп, тәжірибеде қолданылған міндеттерге ұқсамайтын проблемалық мәселелерді шешуде көрінеді.

TIMSS - математикалық және жаратылыстану-ғылыми білім сапасының халықаралық салыстырмалы мониторингтік зерттеуі 1995 жылдан бері жалпы математика және жаратылыстану білімінің даму тенденцияларын байқауға мүмкіндік беретін жалпы білім беру саласындағы алғашқы мониторингтік зерттеу болып табылады (әр 4 жыл сайын өткізіледі). Зерттеуде орта мектептің 4-8-сынып оқушыларының оқу жетістіктері бағаланады [2,3,4].

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын дамыту және бағалау құралы ретінде мектеп оқушыларына тапсырмалар мазмұны (топтық, жеке, оқу-танымдық, практикалық тапсырмалар) беріледі.

PISA және ұлттық оқу бағдарламаларында (АҚШ, Ұлыбритания, Канада) «ғылыми сауаттылық» ғылым туралы білім мен осы білімді алу жолдары арасындағы байланыс (зерттеу дағдылар) қарастырылады.

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық ұғымы біршама кең түсіндіріледі және соңғы басылымдарда оған әртүрлі анықтамалар берілген.

Л.М.Перминова еңбектерінде, жаратылыстану сауаттылығы табиғат пен технология туралы біліммен, ғылыми білім алу әдістерімен, осы әдістердің негізділігін түсінумен және оларды қолданумен сипатталады [5].

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылығы азаматтық сананың деңгейін көрсетуі керек қоғамның, оның ішінде оның ғылыми және инновациялық қызметті қолдауға дайындығы, сондай-ақ ғылыми-техникалық жобаларды іске асырудың салдарын сыни тұрғыдан бағалау қабілеті [6].

Г.С.Ковалева мен М.Ю.Демидова бұл ұғымға толық анықтама береді, жаратылыстану-ғылыми сауаттылық білімді меңгеру және пайдалану қабілеті ретінде түсіндіру, жаңа білімді меңгеру және табиғаттың ғылыми құбылыстарын түсіндіру, тұжырымдау жаратылыстанудың міндеттері мен мәселелеріне байланысты қорытындылар; жаратылыстану ғылымының негізгі ерекшеліктерін білім түрлерінің бірі ретінде түсіне білу, жаратылыстану

ғылымдары мен технологиялардың қоғам өміріндегі маңыздылығын сезінуін көрсету деп атады [7].

А.Ю.Пентин және бірлескен авторлар атап көрсеткендей [8], жаратылыстану құбылыстарын түсіндіру, оларды ғылыми тұрғыдан сипаттау және бағалау, зерттеу қызметін жоспарлау, мәліметтер мен дәлелдемелерді ғылыми тұрғыдан түсіндіру, қорытынды жасау – жаратылыстану сауаттылығының негізгі құзыреттері деп көрсетті. Дегенмен, ол тек біліммен ғана шектелмейді және құзіреттілік, ғылыми білімге деген көзқарас пен мотивация да маңызды, әртүрлі мәселелер мен мәселелерді ғылыми тұрғыдан зерттеуге қызығушылық деп атады. Оқушылардың белгілі бір контексте құзыреттіліктерін көрсетуі жаратылыстану сауаттылығы шеңберінде қарапайым және түсінікті өмірлік жағдаяттармен білім мен дағдылардың ажырамас байланысын көрсетеді.

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық - жаһандық құзыреттіліктер шеңберінде әрбір оқушының жеке қасиеттерін дамытатын және құндылықтарын қалыптастыратын физикадан білім берудің өте құрамдас бөлігі деп саналады.

Үнемі дамып, өзгеріп отыратын қоғада «сауаттылық» терминін түсіну айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Математикалық есептерді оқу, жазу және шешу қабілетімен байланысты сауаттылықтың дәстүрлі анықтамасынан басқа, «функционалдық сауаттылық» ұғымы кеңінен қолданылуда.

Функционалдық сауаттылық күнделікті мәселелерді шешу үшін үйренген білімдерін қолдану қабілетін білдіреді. Кең контексте бұл сонымен қатар білім беруді, ең алдымен жалпы білім беруді әртүрлі адам әрекеттерімен біріктіретін әлеуметтік бағдарланған тәсілді білдіреді. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары Қазақстан Республикасы Білім және Ғылым министрлігі Үкіметінің қаулысымен бекітілді және қазіргі уақытта іске асырылуда [9].

Функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың негізгі аспектісі оқушылардың негізгі құзыреттер жиынтығын игеруі болып табылатынын атап өту маңызды. Бұл құзыреттілік жүйесі оқушылардың өз білімдерін іс жүзінде тиімді қолдану және қоғамға сәтті бейімделу қабілетін қамтамасыз етеді. «Білім» және «түсіну» деңгейлерінде оқыту көбінесе материалдың үстірт дамуына әкелетінін ескере отырып, мұғалімдер «қолдану», «талдау», «синтез» және «бағалау» сияқты ойлаудың ойлаудың жоғары деңгейлерін қажет ететін тапсырмаларды ұсынуы қажет. Функционалдық сауаттылық пен негізгі құзыреттілікті тиімді дамыту үшін әрбір оқушының жеке даму жолын ескеру, тұрақты түзету шараларын жүргізу және олардың оқу жетістіктерін әділ бағалауды қамтамасыз ету маңызды [10].

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылықты арттыруға негізделген физикадан тапсырмаларды қолдану тәсілдері:

1. Физикадан практикалық есептер шығару - теориялық, эксперименттік-теориялық, есептік немесе өнертапқыштық сипатында көрсетілуі.

2. Ғылыми мәтіндерді, мақалаларды, жарияланымдарды зерттеу және талдау. Ғылыми мәтіндерді оқу қазіргі зерттеулермен, зерттеу әдістерімен және эксперимент нәтижелерімен танысуға мүмкіндік береді. Ғылыми мәтіндерді талдау сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын, негізгі идеяларды, дәлелдер мен қорытындыларды бөліп көрсету, ұсынылған ақпараттың сенімділігі мен маңыздылығын бағалау қабілетін дамытуға көмектеседі.

3. Құзыреттілікке бағытталған есептерді шешу. Мұндай тапсырмалар, әдетте, өмірде болып жатқан нақты жағдайды сипаттайтын ақпаратты қамтиды, бірақ оны толық түсіну үшін ғылыми білім мен жаратылыстану ғылымдарының терминологиясын қолдана білу қажет. Мұның бәрі контекст осы биология сабағында оқытылатын тақырыптарды ескерген жағдайда қамтамасыз етіледі.

4. Физикадан зертханалық жұмыстар орындау. Физикалық құбылыстарды және олардың арасындағы себептік байланысты анықтауға көмектеседі. Тәжірибелік жұмыс жаратылыстану зерттеулерінің зерттеу мақсаттарын тұжырымдау, мүмкін болатын әдістерді бағалау, негізгі кезеңдерді сипаттау, түсіндірме гипотезаларын ұсыну, мәліметтерді түсіндіру және қорытындыларды тұжырымдау сияқты ерекшеліктерін түсіну дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

5. Ақпараттық технологияларды қолдану. Интернетке қосылу, компьютерлік бағдарламалар мен мәліметтер базасы сияқты заманауи технологиялар ғылыми ақпараттың үлкен көлеміне қол жеткізуге, деректерді талдауға, зерттеу нәтижелерін модельдеуге және визуализациялауға мүмкіндік береді. Физика пәнін оқыту үдерісінде PISA, TIMSS тапсырмаларын ақпараттық технологияларды қолданып орындауға да болады. Мысалы, <https://bilimland.kz/kk>, <https://smk.edu.kz/> т.б. сайттарды, виртуалды зертханалық жұмыстар, электрондық оқулықтарды қолданып тапсырмаларды орындауға болады.

6. Ғылыми конференциялар, дискуссиялар, дебаттар өткізу. Ғылыми пікірталастарға қатысу дәлелдеу, өз көзқарасын білдіру, идеялар мен зерттеу нәтижелерін сынау және талқылау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Сондай-ақ топта жұмыс істей білу, ғылыми мәселелерді талқылап, талдау қабілетін дамытуға ықпал етеді [11].

Физика пәнінен оқушылардың жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын қалыптастыруда PISA, TIMSS, функционалдық сауаттылық тапсырмалары мысалдарын қарастырайық [12].

PISA тапсырмалары.

9-сынып. Механикалық толқындар мен тербелістер. Дыбыс

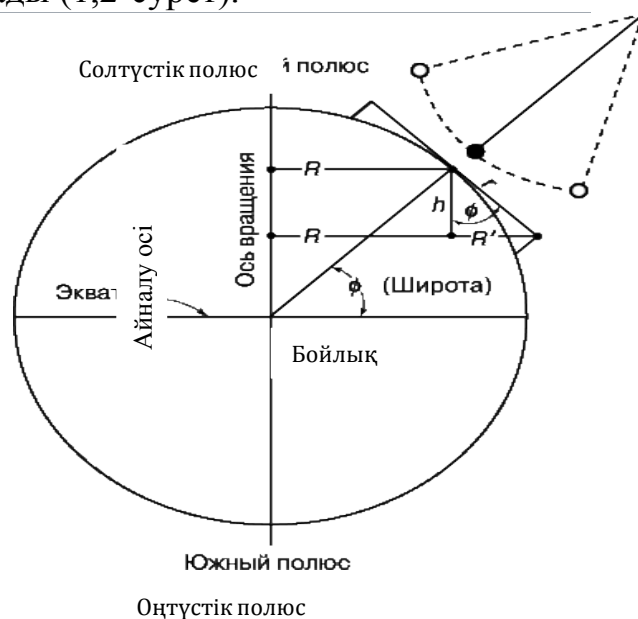
1- тапсырма

1851 жылы Париж қаласындағы Пантеонда әйгілі Фуко эксперименті орын алды. Маятник салмағы 28 кг болатын В жүгі болды, ол ғимараттың күмбезіне ұзындығы 67 м А сымына ілінген. 1931 жылы Ленинградта бұрынғы Әулие Исаак соборының ғимаратында да Фуко маятнігі орнатылды. Бұл маятник - ұзын ұшты бар ауыр 54 кг доп, ол 98 метр биіктікте собор күмбезінің астына сымның бұралуына жол бермейтін шарикті подшипникпен шыныға

орнатылған жіңішке сымға ілінген. Еденде, маятниктің астында градусармен белгіленген секторлар бар.

Фуко тәжірибесі маятниктің оның аспасының тірегі қалай айналса да, әрқашан бірдей тербеліс жазықтығын сақтау қасиетіне негізделген. Тәжірибе басталар алдында доптың ұшын 0 градуспен белгіленген сектор сызығының үстіне қойып, допты бүйірге жылжытып, оны кейін күйіп кететін жұқа жіппен байлайды. Осыдан кейін маятник 20 секунд тербеліс периодымен тұрақты жазықтықта тербеле бастайды. Шамамен 5 минуттан кейін маятник астындағы сектор сағат тіліне қарсы 1 градусқа бұрылады (1,2-сурет).

1-сурет

Сұрақтар

1. Фуко тәжірибесі нені дәлелдейді?

- а) Жердің өз осінен айналуы
- б) Күн мен түннің ауысуы
- в) Жердің күнді айналуы
- г) Айдың жерді айналуы

2. Айда еркін түсу үдеуі Жердегіден неше есе аз?

- а) 10 рет
- б) 5 рет
- в) 6 рет
- г) 7 рет

3. Маятникті Айға жылжытсақ, оның тербеліс периоды қандай болады.

- а) көбейеді
- б) төмендейді
- в) өзгермейді

4. Астрономиялық бақылаулар көрсеткендей, Венера планетасы толығымен бұлтты, сондықтан Венераның «тұрғындары» аспан денелерін бақылау мүмкіндігінен айырылған. Олар күнінің ұзақтығын қалайша дәл өлшей алатынын сипаттаңыз.

TIMSS тапсырмалары:

1-тапсырма: Қандай материал жылу мен электр тогын жақсы өткізеді?

- А) ағаш
- Ә) пластик
- Б) мыс
- В) шыны

Дұрыс жауабы: Б

2-тапсырма. Ғалымдар планетаның бетін картаға түсіру үшін Марсқа арнайы көлік жіберді. Суретте арнайы көлік көрсетілген (Сурет 3).

Бұл арнайы көліктің Марстағы салмағы Жердегі салмағынан өзгеше. Неліктен екі планетада салмағы әртүрлі?

- А) Арнайы көлік Жерден Марсқа тасымалдау кезінде массасын жоғалтты;
- Ә) Арнайы көлік Марста қозғала бастағанда салмақ қосады;
- Б) Жер мен Марстың магниттік тартылысы әртүрлі;
- В) Жер мен Марстың гравитациялық күші әртүрлі;

Дұрыс жауабы: В

Функционалдық сауаттылық тапсырмалары :

8 – сынып

Сұрақ – 1. Қауіпсіздік

1. Зәулім үйлері бар заманауи қала. Мамыр. Қаланың үстінде бұлттар қалыңдайды және найзағай басталады. Найзағай жарқырайды, күн күркіреді, қатты жаңбыр жауады. Және кенеттен, қорқыныш, найзағай бір зәулім ғимаратқа түседі, содан кейін өрт басқа шыршаға түседі, дүрбелең, хаос-апат.

Сонымен, неге олай болмайды? Бұған не көмектеседі?

Жауап:

PISA және TIMSS, функционалдық сауаттылық тапсырмалары халықаралық зерттеулеріне дайындалуда пайдалы болады. Әрбір тапсырма-сұрақ үшін оның негізгі сипаттамалары және халықаралық деңгейдегі тапсырманың қиындығы көрсетілген. Осының барлығы оқушылардың мектепте физика пәнін оқу барысында алған білімдерін пәнаралық және тәжірибелік-бағдарлы мазмұндағы әртүрлі мәселелерді шешу үшін, оқушылардың тапсырамаларды пайдалану қабілетін болжайтын жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын арттыруға бағытталды.

Пайдаланылған Әдебиеттер Тізімі

1.Коваль Т. В., Дюкова С. Е. Глобальные компетенции – новый компонент функциональной грамотности // Отечественная и зарубежная педагогика. – 2019. - №4 (61). - С. 112-123

2.TIMSS-2007 в Казахстане: Национальный отчет об итогах международного исследования //Б.К. Дамитов, С.Ж. Ногайбаланова А. Ж. Байзакова, Б.Г. Салимова. – Астана: НЦОКО, 2009. – 237 с.

3. Результаты международного исследования оценки учебных достижений учащихся 4-х и 8-х классов общеобразовательных школ Казахстана (TIMSS2011): Национальный отчет. – Астана: НЦОСО, 2013. – 237 с.

4. Международное исследование TIMSS»: Методическое пособие. – Астана: НЦОСО, 2012. – 75 с.

5. Перминова Л. М. Дидактическое обоснование формирования естественно-научной грамотности // Отечественная и зарубежная педагогика. – 2017. – Т. 1. – № 4 (41). – С. 162-171

6. Власова И.Н., Дубась Г.И., Худякова А. В. «Подготовка педагогов к проектированию экспериментальных заданий для развития естественнонаучной грамотности обучающихся». Перспективы науки и образования. № 1 (55), 2022. -620-642 с. doi: 10.32744/pse.2022.1.40.

7. Ковалева Г. С., Демидова М. Ю. Естественнонаучная грамотность российских обучающихся. – 2009. – URL: <http://nmspataru.com/assets/files/estestvennonauchnaya-gramotnost-rossijskih-uchashhihsya.pdf>

8. Пентин А. Ю., Ковалева Г. С., Давыдова Е. М., Смирнова Е. С. Особенности школьного естественнонаучного образования в России в ракурсе международных исследований TIMSS и PISA // Естественнонаучное образование: проблемы оценки качества. – М., 2018. – С. 42-60.

9. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспарын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 25 маусымдағы № 832 қаулы. <https://adilet.zan.kz/docs/P1200000832>

10. Мұсабекова А.М., Жұманова Р.И., Қамбарова Ж. Т. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталған физиканы оқытудағы инновациялық тәсілдер. Қарағанды университеті хабаршысы. Серия «Физика». № 2(78), 2015. – 92-98 б.

11. Джумаева С. А., Гафурова Н. М., Холмуродов М. Н. Развитие функциональной грамотности учащихся в условиях обновления содержания образования // Вестник науки и образования. – 2016. - №7. 4 (16). – С. 41-43.

12. Кереева Г.Ч., Қажғалиева Ж.Н. Физикадан PISA тапсырмалар жинағы. Орал, 2021. – 56 б.

Мектеп физика курсында виртуалды зертханалық жұмыстарды ұйымдастыру әдістері

Жұбан Айзат Арманқызы

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің Физика БББ 2-курс магистранты, Қызылорда қ.

Ғылыми жетекшісі:

Сарыбаева Әлия Хожанқызы

п.ғ.к., Физика кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

Андатпа: Мақалада физика курсында виртуалды зертханалық жұмыстарды ұйымдастыру ерекшеліктері қарастырылған. Мектептегі физика курсында виртуалды зертханалық жұмыстарды пайдаланудың артықшылықтары ұсынылған. Виртуалды зертханалық сипаттамалары көрсетілген. Algodoo, PhET интерактивті модельдеу жобаларының, «Ашық физика» компьютерлік модельдеу бағдарламаларында орындалатын виртуалды зертханалық жұмыстарды қолданып молекулалық физиканы оқыту әдістері берілген.

Түйін сөздер: молекулалық физика, Algodoo, PhET, компьютерлік модельдеу, виртуал, физика, диффузия, идеал газ.

Виртуалды зертханалық жұмыстар бағдарламалық және ақпараттық ортаның тұтастығын білдіреді. Бұл арнайы білімнен, белгілі бір құрылыммен құрастырылған ақпарат пен тапсырмаларды игеруден және бекітуден тұратын оқу іс-әрекетінің көріністерін жүзеге асыратын компьютерлік бағдарламалар жүйесі.

Виртуалды зертханалық жұмыстарды пайдаланудың артықшылықтары:

- білім беру сапасын төмендетпей, көптеген оқушылар үшін бір мезгілде курстар ұйымдастыру мүмкіндігі;
- практикалық және зертханалық жұмыстар барысында алынған білім мен дағдыларды біртіндеп қалыптастыру;
- практикалық кешендер мен бақылау тапсырмаларының көмегімен білім мен дағды деңгейін бекіту .
- болашақта виртуалды зертханалық кешендерді қазіргі уақытта қолданылатын қашықтықтан және кредиттік оқыту нысандары үшін де пайдалануға болады.
- енді виртуалды зертханалық кешендерге қойылатын талаптарды қарастырайық:
- оқушыларға бағытталған оқу бағыттарын ұсыну;

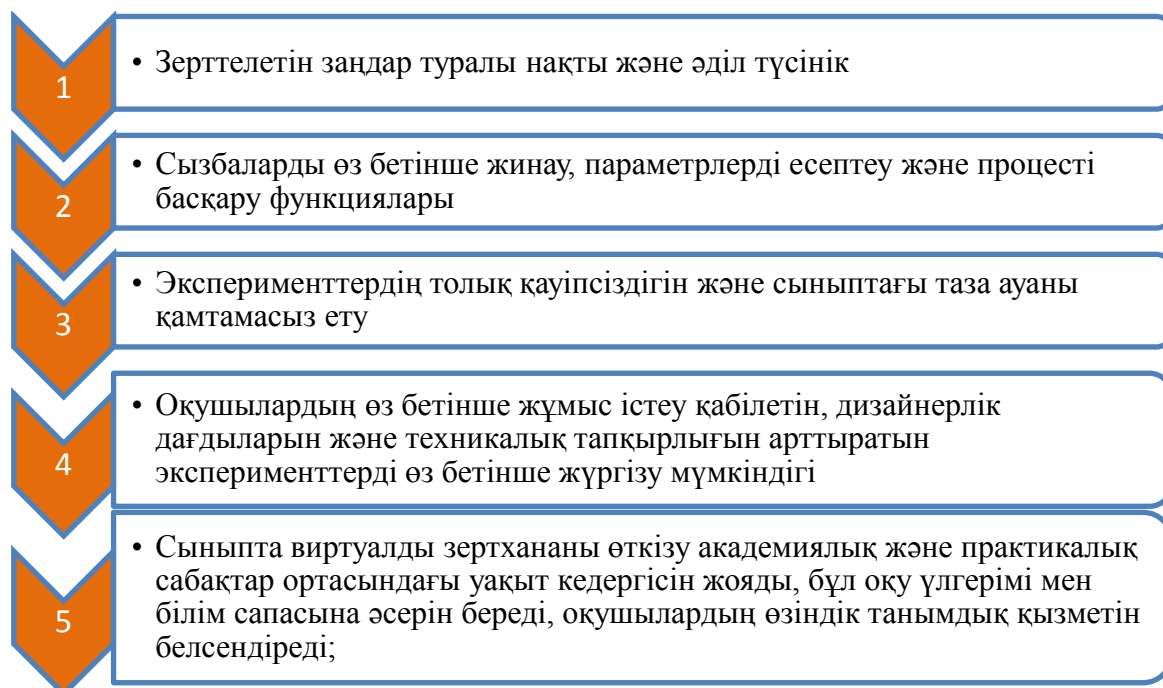

- ғылыми және кәсіби талаптарға жауап беретін ақпаратпен "кері байланысты" қалай қамтамасыз етуге болады; тұлғаның зияткерлік және шығармашылық қабілеттерін дамыту;

- жеке тұлғаның дербес білім беру қызметіне деген ұмтылысын арттыру;

-компьютерлік технологиялар мен заманауи психологиялық-педагогикалық құралдардың мүмкіндіктерін пайдалана отырып, оқушының білімін қалыптастыру;

Виртуалды зертханалық тапсырмаларды орындаудың негізгі артықшылықтары (Сурет 1):

Сурет 1 - Виртуалды зертханалық тапсырмаларды орындаудың негізгі артықшылықтары

Виртуалды зертханалардың басты құндылығы - олардың мазмұны. керемет навигация, ашық түстер, жылдам жүктеу және виртуалды интерфейстің сенімділігі - бұл қосымша оқу және шеберлік элементтері. Виртуалды зертхана "бос үстелге" ұқсайды, мұнда оқушылар арнайы құралдарды пайдаланып зертханада нысандарды жасай алады, оларды тиісті ретпен орналастыра алады, нысандар арасында байланыс жасай алады және алғашқы мәндерді орната алады. Әдепкі бойынша, виртуалды зертханалық жұмыс бір зертханалық модуль негізінде әртүрлі интерактивті модельдер жасауға мүмкіндік береді [1].

Виртуалды зертханаларда бір немесе бірнеше тапсырмалар, сондай-ақ оларды шешу үшін барлық қажетті элементтер жиынтығы бар. Демонстрациялардың негізгі мақсаты - пайдаланушының білімі мен дағдыларын тексеру емес, құбылыстарды ұсыну және түсіндіру (Кесте 1).

Енді виртуалды зертхана неге қажет екенін қарастырайық:

- нақты зертханалық жұмысқа дайындық;

- материалдық-техникалық жағдайдағы сәйкессіздіктерді жою;

- қашықтықтан оқыту;
- тәжірибеде теориялық материалды өз бетінше зерттеу;
- ғылыми немесе жобалық жұмыстарды орындау;
- тәжірибеден нақты нәтиже алу маңызды [2].

Кесте 1 – Виртуалды зертханалық сипаттамалары

Түрлері	Сипаттамасы
Phet Interactive Simulations	PhET Interactive Simulations-физика, химия, биология және математиканы қоса алғанда, әртүрлі ғылыми пәндер бойынша виртуалды зертханалар мен интерактивті модельдеулердің кең ауқымын қамтамасыз ететін танымал жоба. MERLOT Virtual Labs және PraxiLabs сияқты басқа платформалар мен ресурстар да әртүрлі пәндік салаларда виртуалды зертханалық тәжірибелерді ұсынады. Модельдеу Java, Flash және HTML5 тілінде жазылған және оларды онлайн режимінде іске қосуға немесе компьютерге жүктеп алуға болады. Phet модельдеулері барлық оқушылар, студенттер мен мұғалімдер үшін тегін.
Virtual Lab	Виртуалды зертханалар ретінде белгілі, нақты әлемдегі зертханалық эксперименттерді қайталайтын және пайдаланушыларға виртуалды ортада ғылыми эксперименттер жүргізуге және ғылыми тұжырымдамаларды зерттеуге мүмкіндік беретін интерактивті компьютерлік модельдеу. Жобаның сайты- Virtuak Lab//www.virtual.lab.net/

Мектепте виртуалды зертханалық жұмыстар көп функцияны орындайды, оның негізгі мақсаты төмендегідей анықталды:

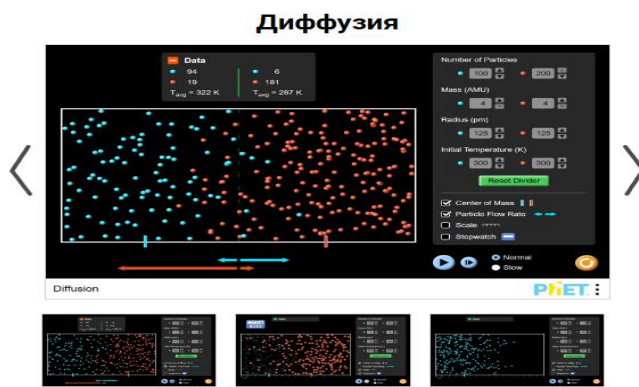
- теориялық материалдарды игеру және білімдерін бекіту;
- ғылыми ойды жетелдіру және талдау дағдыларын меңгеру;
- оқушылардың эмпирикалық білімге деген қызығушылығын арттыру;
- қажетті міндеттерді шешу дағдыларын қалыптастыру;
- алған білімнің тиімділігін көбейту, ынтымақтастық сезімі;
- механикалық жад әдісінен белсенді және нәтижелі қызмет әдісіне көшу;

Ғылыми әдебиеттерге талдау жасау, электрондық оқыту ресурстарын сараптау арқылы Algodoo (<http://www.algodoo.com>), PhET интерактивті модельдеу жобаларының (<https://phet.colorado.edu/>), «Ашық физика» компьютерлік модельдеу бағдарламаларында орындалатын виртуалды зертханалық жұмыстарды молекулалық физиканы оқытуда маңызды орын алатындығына көз жеткіздік.

PhET бағдарламасының анимациялары физиканың кең ауқымды білім беру зерттеулеріне негізделген [3]. PhET модельдеулері анимациялық, интерактивті және ойын тәрізді орталарды ұсынады. Бұл физика пәнін жан-жақты зерттеуге мүмкіндік береді. Олар шынайы өмір құбылыстары мен негізгі ғылым арасындағы байланыстарды атап көрсетеді, көрінбейтін нәрселерді көрінетін етеді (мысалы, атомдар, молекулалар, электрондар, фотондар) және олардың оқуы мен ізденуі үшін көрнекі модельдерді қолданады. Модельдеу Java, Flash немесе HTML5 тілінде жазылған және оларды онлайн режимінде іске қосуға немесе компьютерге жүктеп алуға болады. PhET модельдеулері барлық оқушылар және мұғалімдер үшін қолжетімді болып табылады. Мысал ретінде, диффузия құбылысын түсіндіруде PhET бағдарламасын қолдану

оқушыларға тақырып бойынша зертханалық жұмыстар орындағанда қажет нәтижені алуға мүмкіндік береді (Сурет 2).

Сурет 2 - PhET бағдарламасын қолдану арқылы диффузия құбылысын түсіндіруге арналған зертханалық жұмыстар

«Диффузия» тақырыбы бойынша оқушыларға оқу мақсаттарының мысалдары беріледі:

- 1) Екі газдың қалай араласатынын түсіндіріңіз.
- 2) Диффузия жылдамдығына әсер ететін факторларды табу үшін тәжірибе жүргізіңіз.

Біз молекулалық физика бөлімінен физикалық құбылыстарды модельдеу арқылы виртуалды зертханалық жұмыстарды құру және оны оқу үдерісінде қолдануға байланысты ғылыми еңбектерді талдай келе, төмендегідей ерекшеліктерді айқындадық:

- компьютерде виртуалды эксперименттер жүргізу нақты аппараттық құралдарға қарағанда әлдеқайда арзан болып табылады;

- көзге көрінбейтін физикалық құбылыстар мен заңдылықтарды модельдеуге мүмкіндік береді. Мысалы, газдардың қасиеттерін зерттеу кезінде P , V , және T арасындағы айнымалының өзгеруі газдың басқа қасиеттеріне қалай әсер ететінін анықтауда жақсы динамикалық графикасы мен дыбысы бар виртуалды эксперимент арқылы анық көрсетуге болады;

- виртуалды зертханалық жұмыстар интерактивті болып табылады. Олар пайдаланушының әрекеттеріне әртүрлі тәсілдермен жауап бере алады;

- виртуалды зертханалар тәуелсіздікті қамтамасыз етеді, яғни виртуалды зертханалық қызметті тек компьютерлермен жабдықталған сыныптарда жүргізуге болады. Бұл тәсіл зертханалық жабдықты құруға қосымша шығындарсыз орындауға мүмкіндік береді.

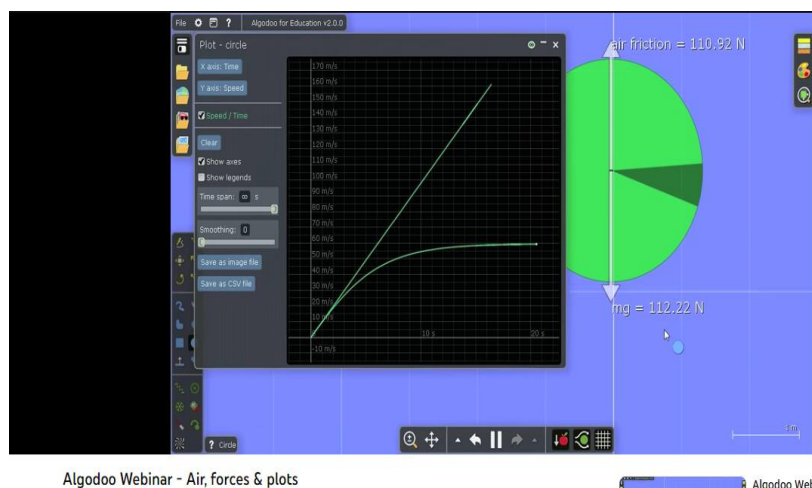
- виртуалды зертханалар қауіпсіздікті қамтамасыз етеді. Оқушылар виртуалды экспериментке оңай және қауіпсіз қатыса алады. Оны кез келген уақытта деректерді жоғалтпай тексеруге және жоюға болады.

Algodoо - 2D физика модельдеулеріне арналған сандық бағдарлама тілі болып табылады. Бұл оқушылар мен мұғалімдерге модельдеуді оңай жасауға және пайдаланушыға ыңғайлы және көрнекі тартымды интерфейс арқылы физиканы зерттеуге мүмкіндік береді. Algodoо интерактивтілігі мен икемділігі

жаңа физика тақырыптарына, соның ішінде нақты эксперименттер үшін аз мүмкіндіктер бар тақырыптарға зерттеу жүргізуге мүмкіндік береді. Algodoo-ның ыңғайлы графикалық интерфейсі пайдаланушыға құбылысты түсінуді жақсарту үшін визуализацияларды жасауға мүмкіндік береді және оқушыларға жарқын бейнелер беру үшін бақылау дисплейлері ретінде қызмет етеді [4].

Algodoo көмегімен түсіп келе жатқан дененің ауамен үйкелісін және түсу жылдамдығын модельдеу негіздерін көрсетуге болады. Күш әсерлерін визуализациялау және графиктерді пайдалану арқылы ауада түсіп келе жатқан денеге кедергі күшінің қалай әсер ететінін оңай талдап, зерттеуге болады (Сурет 3).

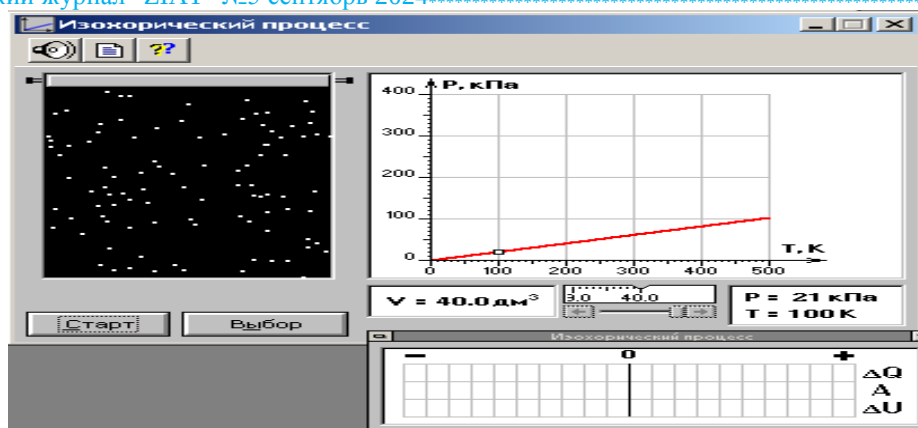
Сурет 3 –Algodoo – 2D физика модельдеулері

Демек, Algodoo бағдарламалық тілі интерактивті тақта сияқты заманауи аппараттық сенсорлық экран интерфейстерінің үйлесімі арқылы оқушылардың физикалық белсенділіктерін арттыруды қамтамасыз етеді.

«Ашық физика» компьютерлік модельдеу бағдарламалары виртуальды зертханалық жұмыстарды орындауда мұғалімге сабақты қызықты әрі қарқынды ете отырып, оқытудың ең қызықты және тиімді әдістерін табуға мүмкіндік береді [5].

Компьютерлік модельдеудің басты артықшылығы – физикалық құбылыстарды кеңірек тұрғыдан көрсету және оларды жан-жақты зерттеу мүмкіндігі. Әрбір жұмыс физиканың әртүрлі салаларын қоса алғанда, оқу материалдарының үлкен көлемін қамтиды. Бұл пәнаралық байланыстарды бекітуге, теориялық білімді жалпылау мен жүйелеуге мол мүмкіндіктер береді. Мысалы, молекулалық физика бөлімінің «Изохоралық процесс» тақырыбына виртуальды зертханалық жұмыс орындау барысында, жұмыстың мақсаттары төмендегідей беріледі:

- 1) Изохоралық процесті сипаттайтын компьютерлік модельмен танысу қажет;
- 2) Компьютердегі теориямен танысып шығу;
- 3) Осы виртуальды модельдегі изохоралық процесстің тәжірибе арқылы анықтау (Сурет 4).

Сурет 4 – Изохоралық процестің экрандағы көрінісі

Тәжірибе соңында өзіндік бақылау сұрақтары және тапсырмалары беріледі.

1) Идеал газды қандай күй теңдеуі сипаттайды. 2) Газдарда болатын қандай процестерді білесіздер. 3) Қандай жағдайда газды идеал газ деп есептеуге болады. 4) Изохоралық процестегі тұрақты шаманы көрсетіңіз. 5) Менделеев-Клапейрон теңдеуі қалай жазылады. 6) Изохоралық процестің жазықтықтағы графигі қалай. 7) Изохоралық процесті қай теңдеу сипаттайды.

Оқушыларға сұрақтарға жауап береді, зертханалық жұмысты орындайды. Молекулалық физикадан оқушылар білімдерін жетілдіру (тереңдету, кеңейту), STEAM негізінде қолданбалы білімдер жүйесін, STEAM негізінде техникалық іс-әрекетті орындау икемділіктері мен дағдылары, STEAM негізінде күнделікті өміріне байланысты білімнің қолданбалы сипатты мәселелерін шешуге деген дайындығы дамытылады.

Молекулалық физика бөлімінің виртуалды зертханалық сабақтарын цифрлық технологиялар арқылы арттыру, оқушылардың қолданбалы білімдері, практикалық икемділіктері мен дағдыларын қалыптастырып, кәсіби іс-әрекетке даярлық деңгейін көтереді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 Никулина Т. В., Стариченко Е. Б. Виртуальные образовательные лаборатории: принципы и возможности //Педагогическое образование в России. – 2016. – №. 7. – С. 62-66.

2 Алексеева О. В., Александрова Н. В., Скворцова Т. П. Образовательные возможности виртуальных образовательных лабораторий: анализ сложившейся практики //Научно-педагогическое обозрение. Pedagogical Review. – 2023. – №. 6 (52). – С. 134-142.

3. PhET Interactive Simulations. Projectile motion. <https://phet.colorado.edu/> 13.03.2023

4. Physics 4A – Projectile Motion with Algodoo Simulation. <https://www.youtube.com> 13.03.2023

5. <https://domsireni.ru/boilers/otkrytaya-fizika-1-1-virtualnye-laboratornye-raboty/>

Солтүстік Қазақстанның шаруа қожалықтары жағдайындағы ұсақ мал жайлылығына ішек- қарын гельминттерінің әсерін бағалау

Илесова Ақерке Құттыбайқызы

*С.Сейфуллин атындағы Қазақ Агротехникалық университетінің 2 курс
магистранты*

Ғылыми жетекшісі:

Усенбаев Алтай Егембердиевич

Түйін: Бұл зерттеу жұмысы Солтүстік Қазақстандағы ұсақ мал шаруашылықтарындағы малдың жайлылығына әсер ететін ішек-қарындағы гельминттерді балау, тексеру, анализ жасау және алдын алу үшін жүргізілген жұмыстарды қамтиды. Жұмыста қолданылған классикалық әдістер, малдың жай күйін бақылау арқылы алынған мәліметтерді талдау арқылы алынған нәтижелер көрсетілген.

Кіріспе. Қой сүтқоректілердің жұптұяқтылар отрядының күйіс қайыратындар тобына жатады. Қой мен ешкілерді ұқсастық белгілеріне сәйкес бір топқа біріктіреді. Екеуін төрт түліктің бірі деп есептейді. Ет-жүн бағытындағы қой шаруашылығы ылғалы жеткілікті және климаты біршама жұмсақ аудандарда, ал биязы жүнді қой шаруашылығы неғұрлым құрғақ аудандарда таралған.[1] Қазіргі уақытта әлемде 1,2 миллиардтан астам қой бар, олар негізінен сүт, ет және жүн өндіру үшін өсіріледі. Қой шаруашылығының ет-жүн бағытындағы тауарлы өндірісі. Биязы жүнді қойлар өте сапалы жүн береді, ол жүн маталарын жасау, кілем тоқу мен тері-былғары өнеркәсібінде қолданылады.[2] Алдыңғы Азия, Орталық Азия және Оңтүстік Африка елдерінде қаракөл елтірісін дайындау жолға қойылған. Дүниежүзіндегі қойы ең көп ел – Аустралия (130 млн астам), одан кейін Қытай (112 млн-нан астам). Ал Қазақстандағы қойдың саны 2024 жылы 16млн-нан сәл ғана асты.[3] Жүн өндіруден жетекші елдер қатарына Аустралия, Қытай, Жаңа Зеландия, Уругвай және Ресей жатады.[4] Әлемнің көптеген елдерінде қалыптасқан қой шаруашылығы өнімділігіне жұқпалы аурулар, оның ішінде гельминттер, жоғары деңгейде кері әсерін тигізеді. Соңғы жылдардағы экономикалық трансформация кезінде күйіс қайыратын жануарларды бағудың технологиялық жағдайларының өзгеруіне байланысты мал иммундық жүйесінің қызметі әлсіреп, қойлардың паразиттермен инвазиялану деңгейі жоғарылады және осы патогендермен тұрақты қайта залалдануы орын алады.[5]

Гельминттердің қой шаруашылығына келтірген орасан зор шығынына байланысты гельминтоздарды емдеу мен алдын алудың жаңа әдістерін жасау және жетілдіру тәжірибелік тұрғыдан өзекті болып саналады.[6]

Сонымен қатар, Бүкіләлемдік жануарлар денсаулығын сақтау ұйымының (OIE – ХЭБ) қазіргі кездегі беталысы бойынша өнімді малды пайдаланған кезде адамзаттың басты мақсатының бірі – олардың жайлылығын қамтамасыздандыру болып табылады. Алайда, Орталық Азия елдерінде және Қазақстанда осы бағыттағы зерттеулер ұсақ мал бойынша мүлдем жүргізілмеген десе болады. Сондықтан зерттеу жұмысының мақсаты мен міндеттері маңызды тақырыпқа жатады.[7]

Зерттеу материалдары мен әдістері. Өндірістік тәжірибе Ақмола облысы Ерейментау ауданында орналасқан «Жаңа Береке» шаруашылығы қарамағындағы «Торғай», «Ақмырза», «Майлан» жергілікті қой тұқымдары өсірілетін жеке үй қожалықтарында өтті. Торғай, Ақмырза, Майлан шаруа қожалықтарында ұсақ малдың ішек гельминттерінің таралуын анықтау үшін жалпы 250 қойдан сынама үлгілері алынды. Қойлардың ішек гельминттерін анықтау Фюллеборн және Mc-Master әдістерімен зерттелді.

Осы әдістерді қою үшін флотациялау ерітіндісі қолдануға кем дегенде тәулік бұрын дайындалды. Осы мақсатта 1 литр ыстық суға (600C >) 340 г NaCl ерітіліп, жұмыс ерітіндісі жасалынды.

Фюллеборн әдісі. Қойдан алынған 2 г сынаманы стаканға салып, оған аз мөлшерде ерітіндіні қосады, содан кейін езіледі, алынған массаға 1:20 ерітіндіні қосып, оны шыны немесе ағаш таяқпен араластырып, таза ыдысқа металл немесе марля елек арқылы фильтрленеді. 30-40 минут тұндырып жүзіп шыққан жұмыртқаларды ерітінді бетінен ілмекпен жинап, заттық шыныға апарып, жапқыш шынымен жауып, микроскоптың астында зерттелінеді.

Mc-Master әдісі. Өлшенген нәжістің 4 г сынамасын келішіде қаныққан ас тұзының ерітіндісімен араластырып, өлшегіш цилиндрге темір сүзгіш арқылы сүзіп, сүзгішті алып тастаған соң, белгіленген көлемге 60мл-ға дейін қаныққан ас тұзының ерітіндісімен жеткізеді. Ерітіндіні пипетка көмегімен мұқият араластырып, пипеткамен алып 2-3 суспензия Mc-Master санақ камерасының бір-бөлігіне ерітіндіні қайта араластырып екінші камераны суспензияны толтырады да санақ камераны 3-5 минутқа қалдырады. Уақыт өте 40-100х үлкейткішінде зерттейді. Жұмыртқа немесе ооцисталардың 1г нәжістегі саны анықталады. Екі камерада анықталған жұмыртқа немесе ооциста саны х50 көбейтіледі. Нақты анықтайтыны; ас қорыту стронгиляттар жұмыртқалары, кокцидии ооцисталары. Сандық әдісі. Егер нәжістің 2г зерттелінсе жұмыртқа санын х100 көбейту арқылы анықтайды. Аталғыш әдіс санымен бірге антгельминттік дәрінің тиімділігі анықталғанда, қолданғанға дейін жұмыртқа санын емдегеннен кейін 1 аптадан кейінгі санымен салыстыру арқылы жүргізуде пайдаланылады.

Қой жайлылығын бағалау AWIN хаттамасы бойынша сағат 9 дан 17:00-ге дейін жүргізілді. Төрт жайлылық критерийлері (жақсы азықтандыру, жақсы күтім, жақсы денсаулық және мінез-құлық) бойынша бағалау үшін 3 қой топтары құрастырылды: залалданбаған (n=55), төмен деңгейде залалданған (n=25) және жоғары деңгейде залалданған (n=30) (4-кесте).

Зерттеулерді ұйымдастыру үшін 3 үй қожалықта 6 апта бойы дегельминтизацияланбаған 55 бас бір-екі жастағы қойлардан *per rectum* алынған ішек-қарын сынамалары Фюллеборн, Mc-Master бойынша зерттелінді.

Зерттеу нәтижелері

1-кесте. Зерттелінген қойлардың жас құрамы деңгейі.

№	Атауы	Саны	Ересек саулық (3-5жас)	Жас (1-2жас)
1	Торғай	110	70	40
2	Ақмырза	60	28	32
3	Майлан	80	35	45
4	Барлығы	250	142	108

2-кесте. 2024 жылы ақпан-наурыз айларында қойлардың паразиттермен залалдану деңгейі.

№	Атауы	Қой саны	Залалдану деңгейі					
			стронгилятоз		монезиоз		эймерия	
			саны	%	саны	%	саны	%
1	Торғай	110	55	50	8	7,27	47	42,7
2	Ақмырза	60	32	53	0	0	28	46,6
3	Майлан	80	45	56	10	12,5	35	43,7
4	Барлығы	250	132	52.8	25	10	93	37,2

Ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу барысында "Жаңа Береке" асыл тұқымды шаруашылығы" ЖШС қойларында ең жоғары деңгейде стронгиляталар анықталды.

Қорыта келгенде стронгиляттарды Қазақстан үшін әлеуметтік және экономикалық маңызы бар үлкен өзекті мәселе ретінде қарастыру керек.

Кесте – 3 Mc-Master әдісі бойынша Торғай қожалығы қойларының стронгиляталармен залалдануы (EPG) n = 55

Жалпы EPG		Төмен деңгейдегі EPG (50-100)		Жоғары деңгейдегі EPG (>150)	
Сынама саны	M±m	Сынама саны	M±m	Сынама саны	M±m
55	250±25	30	50±25	25	250±25

Кесте 4. "Интенсивтігінің қой жайлылығына әсері" нәтижелері

Денсаулық көрсеткіштері	Өлшемдер	Тәжірибелік топтар					
		Залалданбаған (n=55)		Залалданған			
				Төмен ((n=25)		Жоғары (n=30)	
		саны	%		%		%
Зақымданулар	Құлақ	9	16.4	3	12.0	5	50
	Көз	1	1.8	0	0		
	Бас аумағы	21	38.1	2	8.0	4	40
	Мойын	12	21.8	4	16.0	2	25
	Дене	4	7.2	1	4.0	3	75
	Аяқ	19	34.5	2	8.0	4	40

	Желін мен емшектері	10	18.1	3	12.0	5	50
Көзден бөлінділері	Ия	11	20.0	5	20.0	3	10.0
	Жоқ	44	80.0	20	80.0	27	90.0
Кілегейлі қабаттың түсі	Анемия жоқ	55	100	13	52.0	7	23.3
	Бастапқы анемия	0	0	9	36.0	15	50.0
	Анемия	0	0	3	12.0	6	20.0
	Зілді анемия	0	0	0	0.0	2	6.7
Тыныс алу жолдарының ауытқулары	Ия	3	4.62	1	4.0	9	30.0
	Жоқ	52	95.38	24	96.0	21	70.0
Қидың сапасы	Жақсы	45	84.62	20	80.0	22	73.3
	Аздаған ауытқулар	10	15.38	3	12.0	6	20.0
	Көп мөлшерде ауытқулар	0	0	2	8.0	2	6.0
Мастит және желіннің зақымдануы	Жоқ	45	84.62	17	68.0	19	63.4
	Жеңіл /үлкен зақымдану	10	15.38	7	28.0	7	23.4
	Мастит және зілді зақымдану	0	0	1	3.4	4	13.3
Ақсақтану	Зақымдану жоқ	50	92.31	24	96.0	24	80.0
	Орташа зақымдану	5	7.69	1	4.0	4	13.4
	Зақымдану	0	0.0	0	0.0	1	3.4
	Зілді зақымдану	0	0.0	0	0.0	1	3.4
Құйрық ұзындығы	Қысқартылмаған	55	100	25	100	30	100
	Қысқартылған	0	0	0	0	0	0
	Өте қысқарған	0	0	0	0	0	0

N-жануарлардың жалпы саны; N-жайылық көрсеткіштерін оң немесе теріс бағалайтын жануарлардың саны "Жануарлар денсаулық" қағидаты бойынша нәтижелері 4-кестеде келтірілген. Барлық жануарларда әлеуметтік оқшаулану, стереотиптер және шамадан тыс қышу белгілері байқалмады.

Ауру шағын шаруашылықтарда көктем және жаз мезгілінде тіркеледі, ал ірі шаруашылық кешендерінде жылдың барлық мезгілінде кездесе береді.

Қазақстанның түрлі аймақтарында ҰҚМ-дың стронгилядтармен залалдану деңгейі 30-40% жететіні белгілі. Тәжірибе барысында әр қой таразымен өлшеніп, салмағына сәйкес шаруашылықта пайдаланылатын дәрі-дәрмектің инструкциясында ұсынылған дозасымен жеке емделді.

Қойлардың эймериозды-гельминтозды ішек аралас инвазиясын емдеу және алдын-алу үшін эймериостатиктердің тиімділігін сынау үшін тәжірибе жүргізілді, онда қойларға бензимидазол беріле бастады. Препараттар тәжірибенің мақсатына байланысты жеке немесе топтық әдіспен қолданылды. Қойларға копроскопиялық және гематологиялық зерттеулер препараттар бергенге дейін және 3 және 7 күннен кейін (тәжірибенің ұзақтығына байланысты) жүргізілді. Тәжірибе барысында қойлардың клиникалық жағдайын бақылап, дене салмағын және жануарлардың ұруға қауіпсіздігін ескердік.

Қойды дәрілегеннен кейін нәжіспен түскен гельминттерді және стронгилят ооцисталарын анықтау үшін гельминтолярвоскопия және гельминтоовоскопиясын жасадық.

Қорытынды

Жаңа Береке шаруа қожалығында ұсақ малдың ішек гельминттерінің таралуын анықтау үшін жалпы 110 қойдан сынама үлгілері алынды. Қойлардың ішек гельминттерін анықтау Фюллеборн және Мс-Master әдістерімен зерттелді.

Зерттеулерді ұйымдастыру үшін қожалықта 6 апта бойы дегельминтизацияланбаған 60 бас бір-екі жастағы қойлардан *per rectum* алынған ішек-қарын сынамалары Фюллеборн, Мс-Master бойынша зерттелінді.

Ауру шағын шаруашылықтарда көктем және жаз мезгілінде тіркеледі, ал ірі шаруашылық кешендерінде жылдың барлық мезгілінде кездесе береді. Қазақстанның түрлі аймақтарында ҰҚМ-дың стронгилядтармен залалдану деңгейі 30-40% жететіні белгілі. Тәжірибе барысында әр қой таразымен өлшеніп, салмағына сәйкес шаруашылықта пайдаланылатын дәрі-дәрмектің инструкциясында ұсынылған дозасымен жеке емделді.

Әдебиеттер:

1. Acta Veterinaria-Beograd 2020, 70 (2), 207-218 UDK: 636.32/.38(497) DOI: 10.2478/acve-2020-0015) NENADOVIĆ Katarina1 *, KARAC Petar2, VUČINIĆ Marijana1 , TEODOROVIĆ Radislava1 , ŽIVANOV Dragan3, TRAILOVIĆ Ružica4 , BECKEI Zsolt4 , JANKOVIĆ Ljiljana

2. Richmond SE, Wemelsfelder F, de Heredia IB, Ruiz R, Canali E, Dwyer CM: Evaluation of Animal-Based Indicators to Be Used in a Welfare Assessment Protocol for Sheep. Front Vet Sci 2017, 4:210.)

3. Сабаншиев М.С., Шабдарбаева Г.С., Сүлейменов Т.Т., Қожабаев М., Бердіқұлов М.А. Паразитология және жануарлардың инвазиялық аурулары // Оқулық. «Нұрлы Бейне» баспасы, Шымкент, 2010. – 475 б. Ыбраев Б.К. және басқалары.)

4. Акбаров А.А., Акрамова Ф.Д., Шакарбаев У.А., Азимов Д.А. Биоразнообразие гельминтов каракульских овец Хорезмского оазиса

Узбекистана. Российский паразитологический журнал. 2023;17(1):11-18.
<https://doi.org/10.31016/1998-8435-2023-17-1-11-18>

5. Acta Veterinaria-Beograd 2020, 70 (2), 207-218 UDK: 636.32/.38(497)
DOI: 10.2478/acve-2020-0015

6. Llonch, P., King, E. M., Clarke, K. A., Downes, J. M. and Green, Laura E..
(2015) A systematic review of animal based indicators of sheep welfare on farm, at
market and during transport, and qualitative appraisal of their validity and feasibility
for use in UK abattoirs. The Veterinary Journal . doi: 10.1016/j.tvjl.2015.10.019

7. Архипов И.А., Варламова А.И., Радионов А.В. Оценка эффективности
антигельминтиков из класса бензимидазолов на разные стадии развития
нематод пищеварительного тракта молодняка крупного рогатого скота.
Российский паразитологический журнал. 2022;16(3):335-340.
<https://doi.org/10.31016/1998-8435-2022-16-3-335-340>

Механизм регулирования рынка труда Жамбылской области: особенности формирования и функционирования

Имашев А.Б., доктор PhD

Турекулова Д.М., д.э.н.

Жуманова Б.К., к.э.н.

Учреждение «Esil University» г. Астана

*Статья подготовлена в рамках реализации проекта AP13268868
«Региональная модель социально-трудовой мобильности молодежи как
стратегический ресурс развития социально-экономической системы»*

Регулирование рынка труда в Жамбылской области Республики Казахстан представляет собой важный аспект социально-экономической политики региона. Учитывая особенности экономического развития, демографические тенденции и уровень занятости населения, власти региона применяют широкий спектр методов, инструментов и мероприятий для содействия трудоустройству, особенно среди молодежи. Рынок труда в регионе характеризуется рядом вызовов, таких как высокий уровень безработицы среди молодежи, нехватка высококвалифицированных рабочих мест и миграционные процессы.

Кроме того, регулирование рынка труда в Жамбылской области Республики Казахстан требует применения комплексного подхода, который включает различные методы воздействия на социально-экономические процессы. В данном контексте важную роль играют законодательно-правовые, социально-экономические и административно-организационные методы.

Данные методы формируют основу государственной политики в области занятости и направлены на достижение сбалансированного и устойчивого развития рынка труда [1].

Таблица 1 - Механизм регулирования рынка труда в Жамбылской области Республики Казахстан через применение законодательно-правовых, социально-экономических, административно-организационных методов

Методы	Направления методов	Характеристика
Законодательно-правовые методы	Трудовой кодекс Республики Казахстан	Основной нормативный акт, регулирующий трудовые отношения, включая права и обязанности работодателей и работников, порядок заключения трудовых договоров, вопросы оплаты труда, охраны труда и другие аспекты. В рамках Трудового кодекса регулируются условия занятости, что создает основу для обеспечения стабильности на рынке труда.
	Закон «О занятости населения»	Данный закон определяет государственные меры по содействию занятости, включая программы профессиональной подготовки, общественные работы и содействие трудоустройству. В Жамбылской области данный закон реализуется через программы государственной поддержки, направленные на улучшение доступа к рабочим местам и обеспечение социальной защиты безработных.
	Локальные нормативные акты	На уровне региона приняты локальные нормативные акты, направленные на регулирование специфических вопросов занятости. Например, постановления акиматов, касающиеся субсидирования рабочих мест или поддержки молодежного предпринимательства.
Социально-экономические методы	Государственные программы поддержки занятости	В регионе активно реализуются программы, такие как «Дорожная карта занятости» и «Еңбек». Данные программы включают меры по созданию временных рабочих мест, профессиональному обучению и переквалификации, а также поддержке предпринимательства. Благодаря таким программам удается снижать уровень безработицы и создавать новые возможности для трудоустройства.
	Субсидирование заработной платы	Важным элементом социальной поддержки является субсидирование заработной платы для работников на вновь созданных рабочих местах. Это позволяет работодателям снижать затраты на труд и способствует созданию дополнительных рабочих мест, особенно в секторах с низкой рентабельностью.
	Гранты и льготное кредитование для бизнеса	Поддержка малого и среднего бизнеса через грантовые программы и льготное кредитование является важным инструментом стимулирования занятости. В Жамбылской области данная мера особенно актуальна для молодежного предпринимательства, что позволяет создавать новые рабочие места и развивать экономику региона.
	Меры социальной защиты	Важным аспектом социально-экономических методов являются меры социальной защиты, включая выплаты

		пособий по безработице, помощь в трудоустройстве, а также социальные гарантии для лиц, оказавшихся в трудной жизненной ситуации. Эти меры направлены на снижение социального напряжения и поддержку населения в переходные периоды.
Административно-организационные методы	Региональные комиссии по вопросам занятости	Жамбылской области функционируют комиссии, ответственные за координацию действий по регулированию занятости. Эти комиссии включают представителей государственных органов, работодателей и профсоюзов, что позволяет разрабатывать согласованные меры по улучшению ситуации на рынке труда.
	Центры занятости	Важным элементом административного регулирования являются центры занятости, которые осуществляют подбор вакансий, проводят консультации для безработных и организуют программы профессиональной подготовки. Эти центры играют ключевую роль в реализации государственной политики занятости на местном уровне.
	Мониторинг и анализ рынка труда	Одной из важных задач административных органов является регулярный мониторинг и анализ состояния рынка труда. На основе данных мониторинга разрабатываются меры по коррекции государственной политики, что позволяет оперативно реагировать на изменения в экономической ситуации.
	Развитие инфраструктуры занятости	Организация ярмарок вакансий, информационных кампаний и создание электронных платформ для поиска работы — это важные меры административного характера, направленные на улучшение доступности рабочих мест и повышение осведомленности населения о возможностях трудоустройства.

Ниже представлена таблица с основными показателями занятости населения в Жамбылской области за период с 2017 по 2021 годы

Таблица 3 - Динамика занятости в Жамбылской области (2017-2021 гг.)

Год	Численность занятого населения) (тыс. чел).	Уровень безработицы, в %	Численность безработного населения (тыс. чел).
2017	505,3	4,9	27,1
2018	507,0	4,8	26,9
2019	507,0	4,7	26,6
2020	503,8	4,8	27,4
2021	502,7	4,6	26,5

За указанный период в Жамбылской области наблюдалась стабильная численность занятого населения, с различными колебаниями от 505,3 тысяч человек в 2017 году до 502,7 тысяч человек в 2021 году, что связано с реализацией различных программ занятости и поддержки предпринимательства, таких как государственная программа «Еңбек» и другие

региональные инициативы, направленные на создание рабочих мест и поддержку самозанятых [2].

Основное влияние на динамику занятости в Жамбылской области оказали программы, финансируемые из местного бюджета, такие как программа «Еңбек», которая обеспечивала поддержку малого и среднего бизнеса, развитие предпринимательства и профессиональное обучение населения. В рамках данной программы в регионе было создано множество рабочих мест и предоставлено значительное количество грантов и льготных кредитов предпринимателям.

Также важную роль сыграли инфраструктурные проекты, реализованные в рамках программы «Нұрлы жол», которые способствовали увеличению спроса на рабочую силу в строительном секторе и смежных отраслях.

В целом, динамика занятости в Жамбылской области за 2017-2021 годы демонстрирует положительные тенденции, что связано с реализацией государственных и региональных программ, направленных на повышение уровня занятости и развитие человеческого капитала в регионе.

Система содействия занятости в Жамбылской области Республики Казахстан является частью национальной системы трудоустройства и включает в себя нормативно-правовую базу, государственные программы поддержки занятости, а также деятельность государственных и частных организаций. Данная система направлена на регулирование рынка труда, создание рабочих мест и поддержку трудоспособного населения в регионе, обеспечивая устойчивое экономическое развитие и социальную стабильность.

Нормативно-правовая база является основой системы содействия занятости, обеспечивая правовые рамки для реализации политики трудоустройства и защиты прав работников. В Казахстане эта база включает следующие ключевые документы:

1. Трудовой кодекс Республики Казахстан является основным законодательным актом, регулирующим трудовые отношения, включая порядок заключения и расторжения трудовых договоров, условия труда, оплату, охрану труда и социальное партнерство.

2. Закон «О занятости населения» устанавливает основные принципы государственной политики в области занятости, включая меры по поддержке трудоспособного населения, социальную защиту безработных, содействие в трудоустройстве, профессиональное обучение и переквалификацию

3. Закон «О социальном партнерстве в сфере труда» регулирует взаимодействие между государством, работодателями и профсоюзами, направленное на улучшение условий труда, повышение уровня занятости и решение социально-трудовых конфликтов.

4. Постановления правительства и акиматов представляют различные локальные нормативные акты, регулирующие реализацию конкретных программ и мер по поддержке занятости на уровне региона.

Что касается государственных программ содействия занятости, то они играют важную роль в создании рабочих мест, профессиональном обучении и

социальной защите населения. В Жамбылской области реализуются несколько ключевых программ:

1. Программа «Еңбек», которая является национальной программой, направленная на повышение занятости, развитие предпринимательства и поддержку молодежи. В рамках программы реализуются проекты по профессиональной подготовке и переквалификации, поддержке молодежного предпринимательства и созданию временных рабочих мест [4].

2. «Дорожная карта занятости». Данная программа, предусматривающая реализацию инфраструктурных проектов с созданием временных рабочих мест. Основная цель — снижение безработицы в регионах и улучшение инфраструктуры [5].

3. Программа развития продуктивной занятости и массового предпринимательства направлена на повышение уровня занятости через развитие малого и среднего бизнеса, поддержку стартапов и создание условий для самозанятости.

Система занятости в Жамбылской области, как и в целом по Казахстану, регулируется рядом ключевых нормативно-правовых актов, которые формируют правовую основу для функционирования рынка труда и обеспечения занятости населения.

В Жамбылской области действуют несколько ключевых организаций, ответственных за реализацию политики занятости и социальной защиты населения:

- КГУ «Управление координации занятости и социальных программ акимата Жамбылской области» занимается разработкой и реализацией региональных программ занятости, координацией мероприятий по социальной защите населения, мониторингом состояния рынка труда, а также организацией профессионального обучения и переподготовки кадров;

- Отдел занятости и социальных программ акимата г. Тараз обеспечивает выполнение программ занятости на уровне города, содействует трудоустройству, организует общественные работы и предоставляет социальные услуги уязвимым слоям населения;

- КГУ «Центр занятости населения» акимата г. Тараз занимается подбором вакансий, профессиональной ориентацией, организацией курсов обучения и стажировок, а также регистрацией безработных и предоставлением социальной помощи.

Таким образом, регулирование рынка труда в Жамбылской области базируется на применении широкого спектра методов и инструментов, включая законодательно-правовые, социально-экономические и административно-организационные методы. Данный комплексный подход позволяет создать устойчивую систему, которая способствует занятости населения и стабильности на рынке труда. Нормативно-правовая база, включающая такие ключевые документы, как Трудовой кодекс РК и Закон РК «О занятости населения», играет важную роль в обеспечении защиты трудовых прав и регулировании трудовых отношений. Представленные документы являются

основой для реализации государственной политики в области занятости на региональном уровне. В Жамбылской области сформирована система институтов рынка труда, которая включает как государственные учреждения, так и негосударственные организации. Такая структура обеспечивает координацию действий по улучшению ситуации на рынке труда и поддержку различных категорий населения.

Тем не менее, для дальнейшего улучшения ситуации на рынке труда в Жамбылской области необходимо продолжать развивать и совершенствовать данные методы, уделяя особое внимание интеграции молодежи в рынок труда, поддержке малого и среднего бизнеса, а также повышению мобильности рабочей силы. Только комплексный и скоординированный подход позволит обеспечить устойчивое развитие региона и создать условия для стабильной занятости населения.

Литература:

1. Кучма К.П., Кучма О.П., Горбунова О.Н. Процессы регулирования рынка труда // Социально-экономические явления и процессы. – 2019. - № 2
2. Статистика регионов РК. Жамбылская область // stat.gov.kz/ru/region/zhambyl
3. Трудовой кодекс Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 21.07.2024 года) // online.zakon.kz
4. Постановление Правительства Республики Казахстан. Об утверждении Государственной программы развития продуктивной занятости и массового предпринимательства на 2017 – 2021 годы «Еңбек»: утв. 13 ноября 2018 года № 746
5. Распоряжение Премьер-Министра Республики Казахстан. Об утверждении Дорожной карты занятости на 2020-2021 годы: утв. 27 марта 2020 года № 55-р

Типы жизненных стратегий на основе социально-профессиональных ценностей молодежи

Мухамбетова Л.К., к.э.н.

Турекулова А.Н., доктор PhD

Ниязов М.Н., докторант

Учреждение «Esil University» г. Астана

Статья подготовлена в рамках реализации проекта AP13068599 «Социально-трудовое и экономическое поведение молодежи в условиях становления цифрового общества как форма проявления жизненных целей и ценностных ориентаций»

Проблема формирования и реализации жизненных стратегий молодежи вошла в круг проблем, пользующихся повышенным интересом как отечественных, так и зарубежных специалистов. Ее актуальность обусловлена прежде всего теми противоречиями, с которыми сталкивается молодежь на этапе перехода из школы в структуры профессионального образования и далее в сферу профессионального труда.

На сегодняшний день сложилось несколько концепций исследования жизненных стратегий. Они различаются пониманием природы этого феномена. В одних концепциях жизненные стратегии больше связывают с адаптацией, в других концепциях - с активным выбором. Отдельные исследователи, в частности Наумова Н.Ф. и Давыдова Н.М. жизненные стратегии рассматривают как «стратегии адаптации» и «стратегии выживания». Другие авторы, например, Резник Т.Е. и Резник Ю.М., жизненную стратегию личности рассматривают как выбор приоритетных направлений своего развития в зависимости от перспективного и долговременного ориентирования актора в будущей жизни. Абульханова-Славская К.А. отмечает, что жизненная стратегия состоит в способах изменения, преобразования условий, ситуаций жизни в соответствии с ценностями личности. Другими словами, жизненная стратегия определяет меру соответствия и баланса между желаемым и необходимым, между личным и социальным, регулирует жизненные перспективы. При этом исследователи сходятся в одном: само наличие жизненной стратегии у молодежи является свидетельством ее социально-психологической зрелости, способности решать противоречия, возникающие на жизненном пути. Иными словами, жизненные стратегии непосредственно связаны с механизмом самоопределения молодежи.

Таким образом, под жизненными стратегиями следует понимать выбор личностью способа жизненного самоопределения и самореализации. Жизненное самоопределение - это система взаимодействия человека и общества в ходе жизнедеятельности, которая функционирует в следующих формах:

- 1) общество полностью задает функционирование человека, который будет формировать жизненный путь на основе традиций, передаваемых из поколения в поколение;
- 2) человек сам формирует общество, противореча той общности, в которой он существует;
- 3) полное самоопределение (когда человек выстраивает грамотную систему взаимодействия с обществом).

Профессиональное самоопределение молодежи - ее социально-профессиональный выбор - является важнейшим компонентом жизненной стратегии. Процессы перехода молодежи во взрослое состояние и обретения молодыми людьми социальной субъектности - социальная транзикация молодежи - предполагают включение в трудовые отношения, формирование устойчивой жизненной позиции.

Профессиональный выбор можно определить следующим образом:

1) как этап в жизни молодого человека, затрагивающий лишь «ближайшую жизненную перспективу»;

2) как социальное действие, которое может быть осуществлено, как с учетом, так и без учета отдаленных последствий принятого решения.

Нужно сказать, что процесс профессионального самоопределения длительный, о его завершенности можно говорить только тогда, когда у молодого человека сформируется положительное отношение к себе как к субъекту определенной профессиональной деятельности.

Задача выбора профессии многофакторная:

1) с одной стороны, приходится соизмерять объективную ценность будущей специальности, суметь спрогнозировать ее востребованность на многие годы вперед, оценить характер труда и его оплату;

2) с другой стороны, следует соотнести выбор со своими материальными возможностями, навыками и интересами к профессии.

На стыке решения этих двух задач и возникает основное противоречие в жизненных стратегиях молодежи - между объективно существующими потребностями в той или иной профессии и субъективными профессиональными устремлениями, между желаемым и возможным.

В рамках исследования жизненных стратегий молодежи в условиях профессионального выбора был проведен опрос абитуриентов, поступавших в университет.

Исследование показало наличие следующих мотивов при выборе профессии. Во-первых, востребованность или социальная значимость профессии. Ее эмпирическими референтами являлись следующие утверждения: «это - развивающаяся отрасль, и в будущем я смогу по этой профессии работать, смогу обеспечить достойную жизнь», «с этой профессией никогда не пропадешь», «в дальнейшем можно будет найти работу по специальности», «высокий престиж профессии».

Во-вторых, возможность самореализации, свидетельствующая об экспрессивной мотивации. Эмпирические референты: «профессия очень интересная», «я руководствуюсь в первую очередь своими пристрастиями, желаниями», «мне интересно попробовать себя в этом», «по своим индивидуальным качествам и перспективности профессии».

В-третьих, прагматизм, основанный на утилитарной функции будущей профессии - «обеспечение будущей семьи», «прибыльная профессия». Примечательно, что зачастую «прибыльность» профессии не является единственным критерием, а сочетается с престижностью и самореализацией («смогу обеспечить себя материально, а также применить свои знания практически в любой сфере», «престижная и высокооплачиваемая профессия»).

В-четвертых, самая незначительная часть мотивов основана на преимуществах в процессе обучения и будущей профессиональной деятельности, что измеряется такими индикаторами, как «мне нравится общаться с людьми, а не выполнять монотонную работу», «вуз предлагает

интересные варианты практики», «хочется увидеть другие города и страны», «познание нового, общение с людьми».

Жизненные стратегии молодежи отражают образцы поведения, связанные преимущественно с инструментальными и терминальными ценностями, с заметным перевесом в пользу первых. При этом в них просматриваются образцы и достижительного, и выжидательного, и экспрессивного, и прагматично-рационального, и апатичного поведения.

За время обучения экономическая и социально-политическая ситуация изменяется и возникает противоречие между выбором профессии и потребностью в профессиях, что в конце концов приводит к кризису профессии, к кризису самого молодого человека, к кризису образовательных услуг. Ситуация усложняется еще и тем, что особенностью современного мира профессий является то, что на смену монопрофессионализму приходит полипрофессионализм.

Следует учитывать и стремление молодого человека поменять профессию или повысить квалификацию уже в период обучения, необходимо быть готовым к тому, что знаний и умений, полученных за период обучения, не хватит на все время трудовой жизни. Развитие способности к самоизменению, самосовершенствованию, самопознанию, самореализации и рефлексии является необходимым условием образования и подготовки молодежи к профессиональному самоопределению и «переопределению». В случае если эти компоненты сформированы в структуре жизненных стратегий, молодежь проявляет большую гибкость, способность к переориентации и адаптивность в профессиональной сфере.

Что обуславливает проблему профессионального выбора молодежи в изменяющихся условиях? Это следующие причины:

- 1) появление все большего числа профессий;
- 2) наличие или отсутствие материальной составляющей, обеспечивающей более успешное освоение определенного вида деятельности;
- 3) потребности социально-экономического развития общества.

С учетом вышеперечисленных факторов наблюдаются следующие противоречия жизненных стратегий в условиях профессионального выбора:

1. Противоречия между желаемым и возможным для конкретного молодого человека или группы молодежи. Выбирая ту или иную профессию для себя, молодежь при поступлении в учебное заведение взвешивает свои материальные возможности, востребованность данной профессии в перспективе и желания, которые связаны с предпочтениями, хобби, умениями. И чаще всего при выборе молодой человек более рациональным считает выбор профессии востребованной, а не той, которая принесет исключительно удовлетворение и никак не обеспечит. Здесь в противоречие вступает духовное и рациональное (инструментальное) начало.

2. Противоречие между ожидаемым и действительным. Определение результативности профессиональной социализации возможно путем выявления соотношения ее нормативной и реальной составляющих как степени

воплощения существующих эталонов и стандартов профессионализации студентов.

В периоды любых социальных трансформационных процессов, как известно, резко возрастает социальная дифференциация общества, которая индуцируется усиливающейся социальной мобильностью, что приводит к формированию новой социальной структуры. Наибольшее значение феномен социальной мобильности играет для молодых людей, стремящихся с использованием своих способностей и имеющихся возможностей максимально повысить свой социальный статус.

В изменившихся условиях особый интерес представляет вопрос о каналах продвижения или социальных лифтах. Под социальным лифтом понимается условное наименование совокупности факторов, оказывающих определяющее влияние на вертикальную социальную мобильность. Если в обществе существуют социальные лифты, то каждый из его членов будет уверен в том, что при определенных условиях он сможет добиться поставленных целей. В таком случае общество становится открытым, а социальное самочувствие членов общества - позитивным.

Общеизвестно, что каналы мобильности представлены, прежде всего, социальными институтами: семья, собственность, армия, образование, власть, религия. Не подвергается сомнению и тот факт, что в разные исторические периоды преобладают те или иные каналы мобильности. Кроме того, в связи с общественными изменениями, появляются новые каналы, а прежние каналы теряют свою актуальность. Так, в советский период преобладали такие каналы социального перемещения как образование, армия, власть. В ранний постсоветский период появились новые каналы: собственность, предпринимательство, принадлежность к криминалу. В тот период образование, как канал вертикального перемещения, потеряло свою значимость. В последующие годы стала преобладать активность таких каналов как собственность, власть, армия, политика, средства массовой информации и постепенно вернулась значимость образования. С одной стороны, список каналов мобильности принципиально не меняется на протяжении существования и функционирования перечисленных социальных институтов, а с другой стороны, их значение и роль в интенсивности перемещения и выборе преобладающей траектории постоянно подвергается коррекции под влиянием внешних условий.

На вершине иерархии целей современных развитых обществ находится человек и его благополучие. В связи с этим вопрос о самоопределении, его возможностях, условиях и факторах в настоящее время становится наиболее актуальным вопросом. Очевидно, что достойная работа предоставляет человеку большие возможности. Например, она позволяет ему реализовать себя, проявить свою индивидуальность, создает финансовую основу для личного благополучия, поддерживает психическое здоровье и что является особенно важным - дает ощущение необходимости обществу, удовлетворенности своей

жизнью. Выходит, что правильный выбор работы выступает одним из значимых факторов успешности в жизни человека.

Профессиональная сфера является одной из множества сфер, в которой личность получает возможность делать тот или иной выбор, формировать свое отношение к труду и профессии, идентифицировать себя с конкретной социально-профессиональной группой, а затем в этой группе совершенствоваться. Все это в комплексе и представляет, по сути, профессиональное самоопределение личности. Можно сказать, что профессиональное самоопределение представляет собой процесс, охватывающий весь период профессиональной деятельности личности, а именно от возникновения профессиональных намерений до выхода из трудовой деятельности.

Профессиональное самоопределение представляет собой значимое явление, так как связано с социально-экономическими показателями существования общества. Вместе с тем, оно является многоаспектным научным понятием в структуре научного философского, социологического, психологического и педагогического знания. В развитии знаний о профессиональном самоопределении, как правило, выделяют два крупных периода - донаучный и научный периоды [1].

В отечественных условиях началом осмысления профессионального самоопределения с научной точки зрения можно считать 70-е годы XX века. В научный оборот термин «профессиональное самоопределение» был введен в 80-е годы. Само понятие появилось на стыке философской антропологии и психологии труда. С позиций философии и социологии понятие «самоопределение» определялось в качестве свойства сознания. Данное понятие, в частности, Д.А. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн рассматривали с позиций социального становления личности, освоения норм, ценностей и установок, принятых в обществе. В свою очередь в психологии самоопределение личности изучалось в контексте путей поиска смыслов. Ученые указывали на то, что самоопределение становится необходимым при возникновении проблемной ситуации. Разрешение ситуации позволяет индивиду двигаться дальше в своем развитии. Такой ситуацией может стать ситуация выбора профессии.

Дело в том, что профессиональное самоопределение многие исследователи связывают со старшим школьным возрастом. Однако ему предшествует несколько этапов.

Этап 1. На этом этапе происходит первичный выбор профессии, в котором принимают участие учащиеся младшего школьного возраста. Для них характерно малодифференцированное представление о мире профессий. То есть здесь наблюдается ситуативное представление о внутренних ресурсах, которые необходимы для конкретных профессий, неустойчивость профессиональных намерений.

Этап 2. Данный этап охватывает учеников старшего школьного возраста. В этот период возникают и формируются профессиональные намерения, происходит первоначальная ориентировка в различных сферах труда.

Этап 3. Этот этап связан с профессиональным обучением, который осуществляется после получения школьного образования с целью освоения выбранной профессии. Во время профессиональной адаптации формируется индивидуальный стиль деятельности, начинает преобладать система производственных и социальных отношений. Далее следует самореализация в труде, когда выполняются или, наоборот, не выполняются ожидания, связанные с профессиональным трудом [2].

Следовательно, профессиональное самоопределение пронизывает весь жизненный путь людей.

В советский период времени проблему профессионального самоопределения социологи стали изучать более интенсивно в 60-е годы прошлого века. В научной литературе изложены различные подходы к изучению проблем профессионального самоопределения. На основе обобщения различных точек зрения, можно сказать, что профессиональное самоопределение представляет собой сложный, поэтапный, социально детерминированный процесс по формированию социально-профессиональных ориентаций индивида, которые предопределяют его профессиональный выбор, приобретение знаний, умений и навыков по избранной профессии.

Профессиональное самоопределение личности находится под воздействием ряда факторов. При этом отдельные ученые занимались классификацией этих факторов. Так, В.В. Водзинская, С.Н. Иконникова к факторам самоопределения относили социальное положение, положительную успеваемость, а также территориальный фактор.

Позже М.Х. Титма выделил четыре группы факторов профессионального выбора (рисунок 1):

- 1) социальные условия;
- 2) локальный фактор; под этим фактором понимается место проживания индивида, его членство в формальных группах;
- 3) внутренняя структура, куда входят потребности, интересы, жизненная ситуация;
- 4) качества индивида, определяющие его профессиональную пригодность.

Рисунок 1 - Группы факторов профессионального выбора индивида в соответствии с классификацией М.Х. Титмы

Кон И.С. считал, что существенными являются такие факторы профессионального самоопределения как возраст, в котором происходит выбор профессии, уровень информированности и притязаний индивида. Факторы, факторы, воздействующие на процессы профессионального самоопределения молодежи, рассматривались также в трудах В.Г. Немировского и А.А. Матулениса.

Обобщение имеющихся подходов относительно факторов, оказывающих воздействие на профессиональное самоопределение, позволяет утверждать, что профессиональное самоопределение является сложным диалектическим процессом, который складывается во взаимодействии объективных условий и субъективного фактора. В этом процессе ведущая роль отводится объективным условиям. По праву первичности объективные условия создают основу для возможного действия субъективного фактора. При этом действие объективных условий проявляется только через действие субъективного фактора.

Взаимосвязь объективных и субъективных факторов по профессиональному самоопределению индивида выражается во взаимодействии трех основных уровней:

- 1) общественная среда (макросреда);
- 2) непосредственное социальное окружение (микросреда);
- 3) индивидуально-психологические особенности личности [3].

В рамках макросреды на профессиональное самоопределение личности оказывают воздействие факторы экономического, социального, политического и культурного характера. Социально-экономические факторы, оказывающие воздействие на профессиональное самоопределение человека, показаны на рисунке 2.

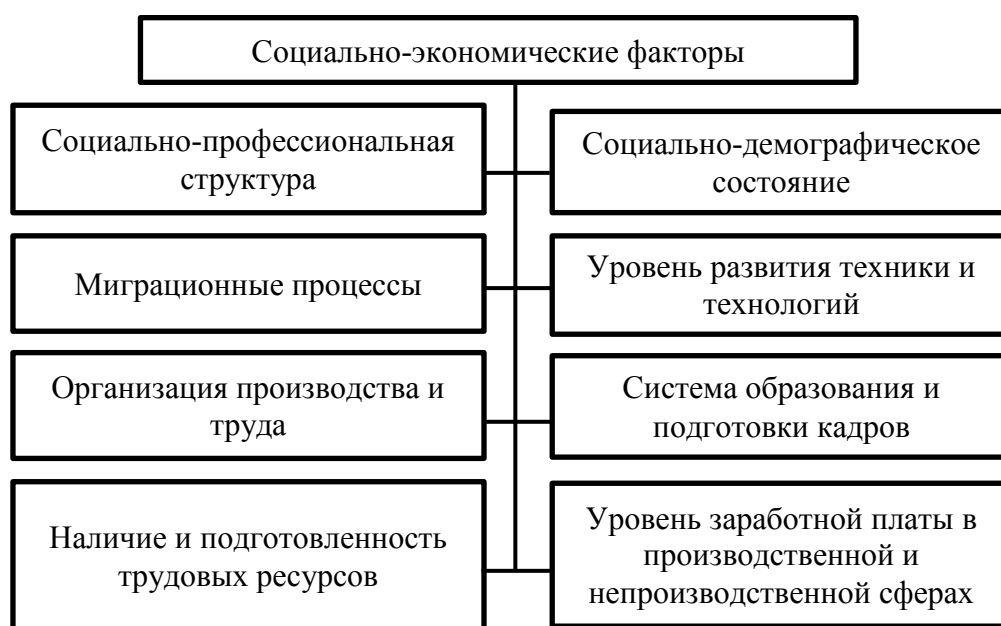

Рисунок 2 - Социально-экономические факторы профессионального самоопределения личности

Дело в том, что на различных этапах общественной организации возникает объективная необходимость распределения совокупной рабочей силы в определенных пропорциях по разным сферам общественного производства. Также в различных сферах общественного производства осуществляется дифференциация по профессиям, то есть профессиональное распределение труда. Именно благодаря разделению процесс профессионального самоопределения становится возможным.

Общественное разделение труда способствует формированию социальной структуры общества. Одной из подструктур выступает социально-профессиональная структура. Следовательно, сам факт существования социальной структуры является определяющим для того, чтобы возник процесс профессионального самоопределения. Ведь именно социальная структура устанавливает то пространство, в пределах которого возможен выбор социального статуса и, значит, - социального положения.

В зависимости от того, какой характер имеет социальная структура, социальное пространство организуется в виде четко обозначенных групповых барьеров или представляет собой взаимосвязанную совокупность функциональных ролей. При этом именно специфика каждого исторического этапа развития общества формирует некую общность жизненного и в первую очередь социального опыта целых поколений. Так во многом предопределяются социальные и профессиональные биографии этих поколений людей.

Вместе с тем, в рамках макросреды на процессы профессионального самоопределения воздействуют также политические факторы. Влияние этих факторов проявляется в том, что государство реализует функции регулирования социально-профессиональной структуры, планирует подготовку специалистов, обеспечивает функционирование сферы образования. В настоящее время отдельные исследователи озвучивают предложения о том, что рычаги управления процессами профессионального самоопределения следует передавать из центра на места. Сторонники такой позиции считают, что местные органы власти могут более эффективно, чем центр, осуществлять подготовку кадров, в которых нуждается тот или иной регион. В частности, прогнозировать спрос на специалистов, обеспечивать отбор и обучение молодых людей, проживающих в конкретном регионе. В последующем эти регионы могут обеспечивать своих выпускников работой в соответствии с полученной специальностью [4].

Кроме того, в рамках макросреды самостоятельным объектом исследования становятся факторы общекультурного воздействия на взгляды и установки человека. Это в первую очередь культура и искусство, традиции и обычаи, а также особенности менталитета. В частности, воздействие культурных факторов проявляется в традиционном престиже образования и профессий интеллигентного труда.

Следует отметить, что культура и искусство всегда имели существенное значение в процессе профессионального самоопределения молодых людей. Они

определяли их ценности и идеалы, а также установки на профессиональную деятельность. Например, современная массовая культура внедряет в сознание молодежи ориентации на достижение жизненного успеха, причем любыми средствами. Итогом влияния массовой культуры престижными стали только профессии и виды деятельности, которые гарантируют достижение материального благополучия.

Литература:

1. Буров К.С. Профессиональное самоопределение как научное понятие // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Образование. Педагогические науки. – 2017. - № 4
2. Борзиева З.М. Ценностные ориентации современной молодежи // Молодой ученый. – 2018. - № 52(238)
3. Гусева А.П. Особенности ценностно-смысловой сферы и самоактуализация как факторы профессионального развития специалистов социэкономической сферы // Мир науки. - 2016. - Т. 4. - № 3
4. Журкина А.Я., Сергушин Е.Г., Сергушина О.В. Теоретические аспекты формирования социально-профессионального самоопределения учащихся образовательных организаций // Интеграция образования. – 2016. – Том 20. - №1

Физикадан оқушылардың цифрлық білім беру ортасындағы практикалық-эксперименттік дағдыларын жетілдіру әдістемесі

Садырбаева Ақниет Сұлтанбайқызы

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің Физика БББ 2-курс магистранты, Түркістан қ.

Ғылыми жетекшісі:

Сарыбаева Әлия Хожанқызы

п.ғ.к., Физика кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

Андатпа: Мақалада оқушылардың цифрлық білім беру ортасындағы практикалық-эксперименттік дағдыларын жетілдіруге негізделген физиканы оқытуда қолданылатын негізгі цифрлық құралдар көрсетілген. Физикада практикалық дағдыларды дамыту әдістері анықталған. Цифрлық құралдарды қолданудың тиімділігі сипатталған. Цифрлық білім беру ортасында физика пәнін оқыту үшін түрлі оқу үлгілері мен жобалары көрсетілген. Қысым тарауын түсіндіруде цифрлық ресурстарды қолдану әдістемесі қарастырылған.

Түйін сөздер: Цифрлық технология, физика, симулятор, қысым, виртуалды зертханалар, интерактивті оқыту платформалары, STEM

Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы қазіргі білім беру жүйесіне жана мүмкіндіктер мен сын-қатерлер алып келді. Физика пәні, өзінің теориялық және практикалық құрамымен, цифрлық білім беру ортасында ерекше мәнге ие болып отыр. Оқушылардың практикалық-эксперименттік дағдыларын дамыту – олардың ғылыми ойлау қабілеттерін қалыптастырудың және технологиялық сауаттылықтарын арттырудың маңызды бөлігі. Бұл мақалада физика пәнін оқытудағы цифрлық әдістер мен құралдарды пайдалану арқылы оқушылардың практикалық дағдыларын жетілдіру тәсілдері мен әдістемелері талқыланады.

Цифрлық білім беру ортасы – бұл білім беру процесінде қолданылатын сандық технологиялар мен құралдардың жиынтығы. Бұл орта оқушыларға интерактивті түрде білім алуға, түрлі ресурстарға қол жеткізуге және өз білімдерін тиімді меңгеруге мүмкіндік береді. Физика пәнінде цифрлық ортаның маңыздылығы оның күрделі теориялық тұжырымдамаларын визуализациялау, тәжірибелік жұмыстарды виртуалды форматта өткізу және оқушылардың ғылыми-зерттеу қабілеттерін дамытуда жатыр.

Физиканы оқытуда қолданылатын негізгі цифрлық құралдар:

Виртуалды зертханалар: Физикалық тәжірибелерді виртуалды түрде жасауға мүмкіндік береді. Бұл құралдар оқушыларға қауіпсіз және қолжетімді эксперименттерді орындауға жағдай жасайды.

Симуляторлар: Физикалық құбылыстарды модельдеп, олардың жұмыс істеу принциптерін түсінуге көмектеседі. Мысалы, электромагниттік өрістерді симуляциялау арқылы оқушылар теориялық білімдерін бекітеді.

Интерактивті оқыту платформалары: Электрондық оқулықтар, онлайн тесттер және мультимедиялық материалдар оқушылардың білім алу процесін қызықты әрі тиімді етеді.

Қашықтықтан оқытудың физикадағы ерекшеліктері:

Қашықтықтан оқыту физика пәнін меңгеруде бірқатар қиындықтарды тудырады, мысалы, тәжірибелік жұмыстарды орындаудың физикалық шектеулері. Дегенмен, цифрлық құралдардың көмегімен бұл қиындықтарды жеңуге болады. Виртуалды зертханалар мен симуляторлар арқылы оқушылар тәжірибелік жұмыстарды орындап, олардың нәтижелерін талдай алады.

Физикада практикалық дағдыларды дамыту әдістері.

Виртуалды зертханалар арқылы тәжірибелер жасау.

Виртуалды зертханалар оқушыларға физикалық тәжірибелерді виртуалды ортада жасауға мүмкіндік береді. Бұл әдіс оқушыларға нақты лабораториялық құралдарсыз да эксперименттерді орындауға және олардың нәтижелерін талдауға жағдай жасайды. Виртуалды зертханалар қолдану арқылы оқушылар физикалық заңдылықтарды түсініп, олардың практикадағы қолданылуын көреді.

Физикалық құбылыстарды симуляциялау оқушыларға теориялық білімдерін практикада қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, механикалық

қозғалысты симуляциялау арқылы оқушылар күш, жылдамдық және үдеудің өзара байланысын түсінеді. Симуляциялар оқушылардың проблемалық ойлау қабілеттерін дамытып, олардың ғылыми-зерттеу жұмыстарында қолданылуын қолдайды [1].

Шынайы лабораториялық жұмыстарды цифрлық симуляциялармен біріктіру оқушылардың практикалық дағдыларын толықтырады. Бұл әдіс оқушыларға теориялық білімдерін практикада қолдануға мүмкіндік береді, сондай-ақ тәжірибелік жұмыстардың нәтижелерін цифрлық құралдар арқылы талдауға жағдай жасайды. Комбинацияланған әдіс оқушылардың ғылыми-зерттеу дағдыларын жетілдіруде тиімді болып табылады.

Цифрлық құралдар оқушыларға дербес зерттеу жобаларын жасауға мүмкіндік береді. Оқушылар өз қызығушылықтарына сәйкес физикалық құбылыстарды зерттеп, олардың нәтижелерін цифрлық форматта ұсына алады. Бұл әдіс оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттырып, ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға септігін тигізеді [2].

Эксперименттік-цифрлық әдістемелерді дамытудағы инновациялар.

Робототехника физика пәнін оқытуда жаңа мүмкіндіктер ашады. Оқушылар механикалық құрылғыларды жасап, олардың жұмыс істеу принциптерін зерттейді. Роботтар арқылы механика, электромагнетизм және басқа да физикалық салалардағы теориялық білімдер тәжірибелік түрде көрініс табады.

Интернет физикалық тәжірибелерді цифрлық форматта бақылауға және талдауға мүмкіндік береді. Датчиктерді пайдаланып, температура, қысым, жарық сияқты параметрлерді нақты уақыт режимінде бақылауға болады. Бұл әдіс оқушыларға деректерді жинау, өңдеу және талдау дағдыларын дамытуға септігін тигізеді.

Жасанды интеллект оқушыларға күрделі физикалық тапсырмаларды шешуде көмектеседі. AI құралдары оқушылардың білім деңгейін бағалап, олардың оқу траекториясын бейімдеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, AI симуляторлары арқылы оқушылар физикалық құбылыстарды тереңірек түсіне алады.

VR және AR технологиялары физика пәнін оқытуда интерактивтілік пен визуализацияны арттырады. Оқушылар виртуалды ортада физикалық тәжірибелерді орындап, күрделі концепцияларды үшөлшемді түрде көре алады. Бұл технологиялар оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың білім алу процесін жеңілдетеді.

Цифрлық құралдарды қолданудың тиімділігі:

Тиімді жақтары:

Білім беру сапасын арттыру: Цифрлық құралдар арқылы оқушылар физика пәнін тереңірек түсініп, теориялық білімдерін практикада қолдана алады.

Қолжетімділік пен икемділік: Виртуалды зертханалар мен онлайн платформалар оқушыларға кез келген уақытта және кез келген жерде білім алуға мүмкіндік береді.

Жеке оқу траекториясын құру: Цифрлық құралдар оқушылардың жеке деңгейлеріне сәйкес білім беру бағдарламаларын бейімдеуге мүмкіндік береді.

Цифрлық құралдарды қолданудың қиындықтары:

Техникалық жабдықтардың жеткіліксіздігі: Кейбір мектептерде қажетті цифрлық құралдар мен инфрақұрылымның болмауы оқытудың тиімділігін төмендетеді.

Оқушылардың цифрлық сауаттылығының төмендігі: Барлық оқушылар цифрлық құралдармен тиімді жұмыс істей алмайды, бұл оқу процесінде қиындықтар туғызуы мүмкін.

Мұғалімдердің дайындық деңгейі: Цифрлық құралдарды тиімді пайдалану үшін мұғалімдердің тиісті даярлығы мен тәжірибесі қажет. Мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыру мәселесі де маңызды болып табылады.

Техникалық инфрақұрылымды жақсарту: Мектептерде қажетті цифрлық құралдар мен интернет байланысын қамтамасыз ету.

Цифрлық сауаттылықты арттыру: Оқушылар мен мұғалімдердің цифрлық құралдармен жұмыс істеу дағдыларын дамыту үшін арнайы курстар мен тренингтер ұйымдастыру.

Мұғалімдерді оқыту: Мұғалімдердің цифрлық құралдарды тиімді пайдалануын қамтамасыз ету үшін кәсіби даму бағдарламаларын енгізу.

Халықаралық деңгейде, көптеген елдер физика пәнін оқытуда цифрлық құралдарды белсенді пайдаланады. АҚШ-тағы кейбір мектептерде AR технологияларын қолдану арқылы оқушылар физикалық құбылыстарды интерактивті түрде зерттейді. Сонымен қатар, Еуропадағы көптеген мектептерде виртуалды зертханалар мен онлайн платформалар арқылы оқыту әдістері енгізілуде.

Цифрлық білім беру ортасында физика пәнін оқыту үшін түрлі оқу үлгілері мен жобалары қолданылады. Мысалы, STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) жобалары арқылы оқушылар физика, технология, инженерия және математика салаларында бірлесе жұмыс істеп, кешенді тапсырмаларды шешеді. Бұл жобалар оқушылардың ғылыми-зерттеу қабілеттерін дамытып, олардың командалық жұмыс дағдыларын арттырады.

Цифрлық технологиялардың дамуымен білім беру ортасы да үздіксіз өзгеруде. Болашақта виртуалды және кеңейтілген шындық, жасанды интеллект және Интернет физика пәнін оқытуда жаңа мүмкіндіктер ашатын болады. Бұл технологиялар оқушылардың білім алу процесін интерактивті, қызықты әрі тиімді етеді.

Болашақта цифрлық және эксперименттік әдістердің үйлесімі білім беру жүйесінде маңызды рөл атқарады. Бұл интеграция оқушыларға теориялық білімдерін практикада қолдануға мүмкіндік беріп, олардың ғылыми-зерттеу дағдыларын толықтырады. Сонымен қатар, мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыру арқылы цифрлық құралдарды тиімді пайдалану қамтамасыз етіледі.

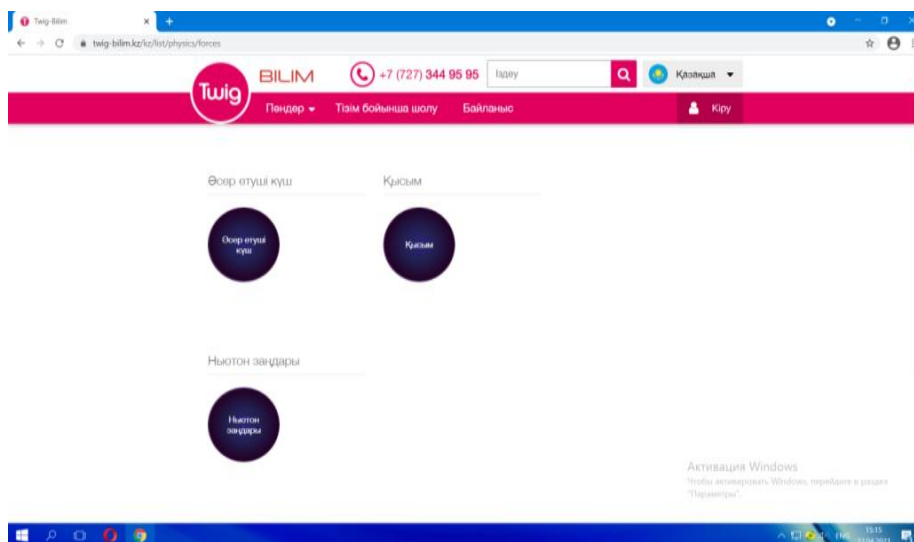
Цифрлық білім беру ортасы оқушылардың ғылыми-зерттеу мен инновацияға деген қызығушылығын арттырады. Оқушылар өздерінің зерттеу жобаларын цифрлық құралдар арқылы жүзеге асырып, жаңа идеяларды жүзеге

асыруға ынталанады. Бұл білім беру жүйесінің дамуына оң әсерін тигізіп, елдің ғылыми әлеуетін арттырады [3].

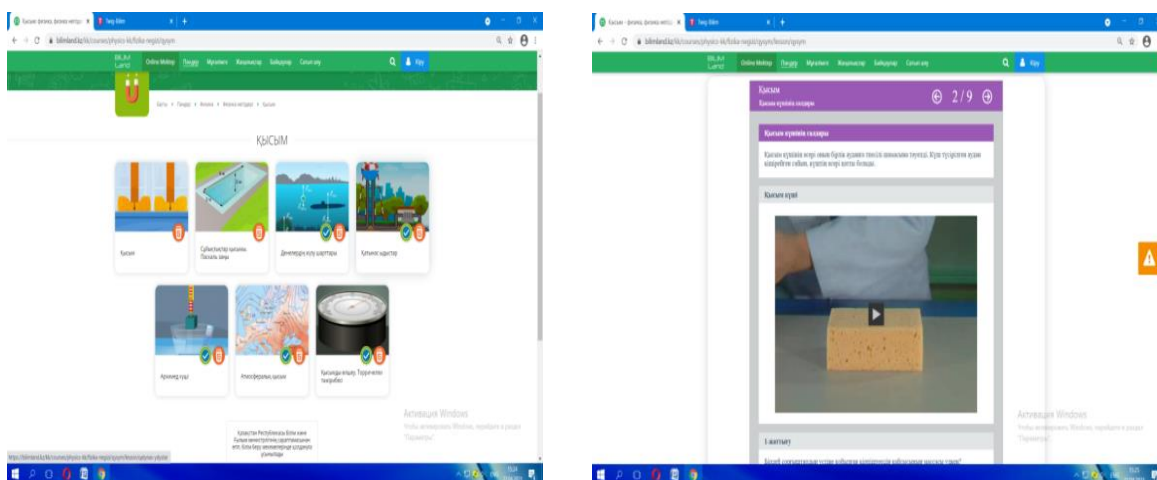
Цифрлық білім беру ортасын қолданудың басты міндеттерінің бірі – қиын тараулар мен тақырыптарды оқытудың ақпараттық технологиясын жасау, оқытуды бағдарламалық қамтамасыз ету [4].

«Қысым» тарауын жаңа теориялық материалды түсіндіру барысында қолданылатын цифрлық ресурстарды қолданып оқыту әдістемесіне толығырақ тоқталайық. Twig-bilim.kz сайтынан «Қысым» тарауына арналған цифрлық білім беру ресурстарынан көруге болады (Сурет 1).

Сурет 1 - «Қысым» тарауына арналған Twig-bilim.kz сайтының экрандағы көрінісі

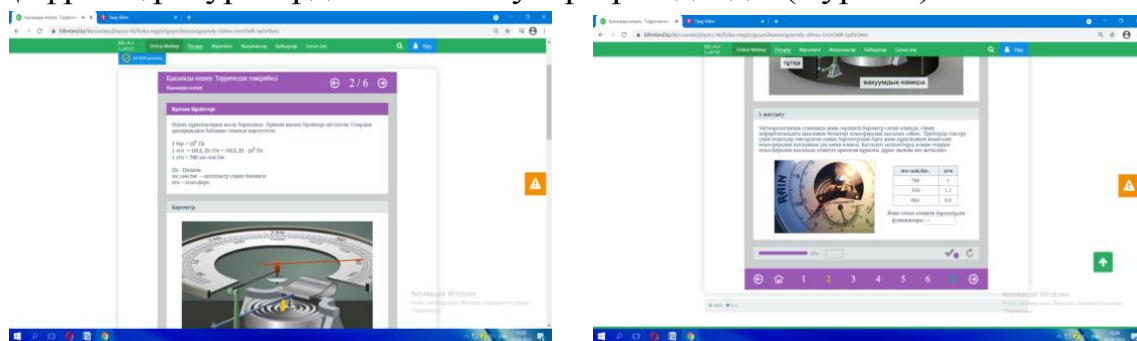
Twig-bilim.kz сайтындағы «Қысым» тарауының мазмұнындағы қысым, қысымды өлшеу, тақырыптары қамтылды (Сурет 2).

Сурет 2 - «Қысым» тарауының мазмұны

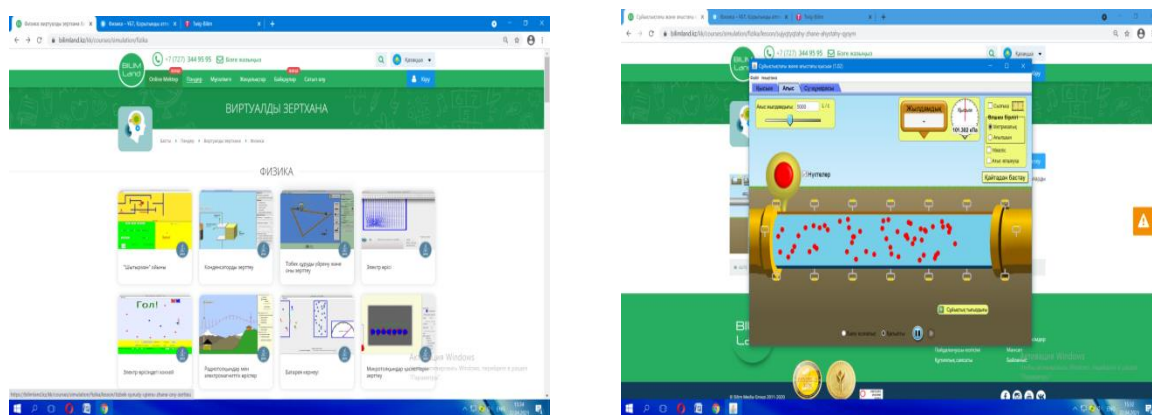

Цифрлық ресурстардағы жаттығулар орындалды (Сурет 3).

Сурет 3– Қысым өлшеу тақырыбына жаттығулар

«Қысым» тарауынан цифрлық ресурстармен орындалатын зертханалық жұмыстарды қарастырайық (Сурет 4).

Сурет 4 - «Қысым» тарауынан зертханалық жұмыстар

Сабақ кезінде цифрлық ресурстарды қолдану мұғалімге физикалық ұғымдардың мәнін тереңірек ашуға, оқушыларды қазіргі кездегі физикалық тәжірибелік негізімен таныстыруға, физикалық құбылыстар мен процестерді зерттеу әдістерін толығырақ ашуға, оқушыларға білім жүйесін ғылыми зерттеу әдістерімен тығыз байланыстыра отырып хабарлауға мүмкіндік береді.

Физикадан оқушылардың цифрлық білім беру ортасындағы практикалық-эксперименттік дағдыларын жетілдіру заманауи білім берудің маңызды аспектісі болып табылады. Цифрлық құралдар мен әдістемелер оқушылардың ғылыми-зерттеу қабілеттерін дамытуға, олардың шығармашылық және аналитикалық ойлауын арттыруға мүмкіндік береді. Алайда, бұл процесте техникалық инфрақұрылымды жақсарту, оқушылардың және мұғалімдердің цифрлық сауаттылығын арттыру сияқты мәселелерді шешу қажет. Болашақта цифрлық және эксперименттік әдістердің үйлесімі білім беру жүйесін жаңа деңгейге көтеріп, оқушыларды ғылым мен технология саласындағы жетістіктерге дайындайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

Усембаева И.Б., Сарыбаева Ә.Х., Муканова Г.А. Физикадан компьютерлік модельдердің қолданылу әдістері. Қазақстанның ғылымы мен өмірі №5/2 2019. -252-258 б.

A.Kh.Sarybaeva, A.Batyrbekova, Turmambekov T., A. Serikkyzy. Evaluation of the System of Methodical Training of a Physics Teacher in the Conditions of Modernization of Education. European Journal of Contemporary Education, E-ISSN 2305-6746 2020, 9(1). -4-19 P.

Стариченко Б.Е., Никулина Т.В. Информатизация и цифровизация образования: понятия, технологии, управление // Педагогическое образование в России. – 2018. – № 8. – С. 107-113.

Жолдасбек, М. Ж. Оқытуда цифрлық білім беру ресурстарын қолдану // Молодой ученый. - 2021. - № 24 (366). - С. 433-435.

Физика пәнінен 9 сынып оқушыларына жобалау-зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыру

Сейлхан Ақниет Апбасқызы

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің Физика БББ 2-курс магистранты, Түркістан қ.

Ғылыми жетекшісі:

Сарыбаева Әлия Хожанқызы

п.ғ.к., Физика кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

Андатпа: Мақалада физика пәнінен 9 сынып оқушыларына жобалау-зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыру ерекшеліктері қарастырылған. Мектептегі физика курсына 9 сынып оқушыларына әртүрлі жобалау-зерттеу тақырыптарын ұсынылған. ««Атом құрылысы, атомдық құбылыстар» тарауы бойынша «Радиоактивтіліктің адам денсаулығына әсері» жобасының жұмыс жоспары көрсетілген. 9-сынып оқушыларына арналған жоба жұмыстарының критерийілері берілген.

Түйін сөздер: физика, атом, радиоактивтілік, жобалау, зерттеушілік, механика, дыбыс

Қазіргі қоғам белсенді, жаңа жағдайларға бейімделе алатын, шығармашылық шешімдер қабылдай алатын, шығармашылық, өзін-өзі қамтамасыз ететін, өзін-өзі оқытуға және өзін-өзі дамытуға қабілетті, күшті ғылыми білімі бар ұрпақты қажет етеді. Сондықтан нақты білім мен дағдыларды қалыптастыру, әрине, маңызды, бірақ оқушыларға зерттеу жүргізуге, жобалау-зерттеу іс-әрекетін өз бетінше жүзеге асыруға үйрету әлдеқайда маңызды. Жобалау-зерттеу іс-әрекеттің нәтижесінде оқушының субъективті ұстанымы қалыптасады және болашақта оны қызмет субъектісі ретінде қарастыруға болады. Ғылыми зерттеулердің кең өрісіне қарамастан, физика пәні бойынша білім алушылардың субъективтілігін қалыптастыру

мақсатында жобалау-зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыру мәселесі іс жүзінде толық зерттелмеген күйінде қалып отыр.

Жобалау-зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыру педагогикалық процестің негізгі заңдылықтарын да, оның психологиялық мазмұнын да ескеруді қамтиды. А.В.Сазанова «Жобалау-зерттеу іс-әрекеті– бұл білім беру мазмұнының кез келген бағыты бойынша іздестіру, зерттеу, практикалық міндеттерді шешу үшін белгілі бір жоспар бойынша белгілі бір мақсатқа бағытталған іс-әрекет» деп тұжырымдайды [1].

Мектеп білім алушыларының зияткерлік, дарындылық, сонымен бірге шығармашылық қасиеттерінің артуы мен нығайуы үшін пәндік сайыстар, зияткерлік ойындар, дебаттар, пікірсайыстар, семинар сабақтар және жобалық жұмыстарды ұйымдастыру адамды дамытудың қазіргі заманға сай басты құралы деп айтуға болады. Бүгінгі таңда білім ордасында жоба жұмыстарды пайдалану бәсекелестікке жарамды тұлғаны дайындаудың маңызды құралына айналып отыр [2].

Жобалау-зерттеу іс-әрекеттің негізінде іс-әрекеттің бағыты туралы идея жатыр, оның барысында оқушы көптеген жаңа және белгісіз нәрселерді ашады. Бұл нәтижені көруге, түсінуге, нақты практикалық іс-әрекетте қолдануға болады.

Физика-эксперименттік ғылым. Оның негізінде бақылаулар мен тәжірибелер жатыр, ал физиканы оқыту кезінде оқушылардың жобалау - зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыру «Физика» ғылымына қызығушылықты арттыруға, оны қызықты етіп тәжірибеге бағдарлауға және оқушыларды одан әрі зерттеуге ынталандыруға мүмкіндік береді. Физика мұғалімі үшін жобалау-зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыру барысында оқушылардың жүйелі ойлау негіздері, гипотеза жасау, проблемаларды тұжырымдау, дәлелдер іздеу дағдылары, шығармашылық қабілеттерін дамыту, мақсаттылық, ұйымшылдық қабілеттері қалыптасады.

Жобалау-зерттеу іс-әрекеті мүмкіндік береді:

- теория мен практика арасындағы тепе-теңдікті сақтай отырып оқу және жобалау іс-әрекетін ұйымдастыру;
- оқу материалын табысты меңгеруді ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың зияткерлік және шығармашылық дамуын, олардың дербестігін, мұғалімге және бір-біріне деген ізгі ниетін қамтамасыз ету;
- оқушылар ұжымының ұйымшылдығы, басқаларға көмектесуге деген ұмтылысты, командада жұмыс істей білуді және бірлескен жұмыс үшін жауапкершілікті алу қабілетін дамытады;
- күнделікті өмірде байқалатын нақты проблемалар мен құбылыстардың мысалын қолдана отырып оқыту;
- ойлау тәсілдерін үйрету: сұрақтарға жауап іздеу, әртүрлі жағдайлар мен проблемаларды пайымдау және түсіндіру, бағалау қызметі, көпшілік алдында талқылау әдістері, өз көзқарасын білдіру және қорғау, шешімдерді жедел қабылдау және іске асыру;

- әр түрлі ақпарат көздерін пайдалану, оны жүйелеу, салыстыру, талдау әдістері;

- ақпаратты жинау, талдау және жалпылаудың физикаға тән әдістерін қолдана отырып, практикалық істермен білімді нығайту [3].

Физика пәнінен жобалау-зерттеу іс-әрекетін сабақтың әртүрлі кезеңдерінде ұйымдастыруға болады: әр түрлі сабақ түрлерінде; элективті курстарда; сонымен қатар сабақтан тыс жұмыстарда.

Сабақта жүргізілетін жобалау-зерттеу іс-әрекеті мұғалімге оқушылардың өзіндік зерттеу жұмысына дайындығын көрсетеді. Оқушылардың жобалау-зерттеу іс-әрекетіне дайындығының үш түрі бар: мотивациялық-зерттеу, операциялық-зерттеу және зерттеу-технологиялық.

Мотивациялық-зерттеу дайындығы оқушылар жұмысының басында өздерін қызықтыратын физикалық құбылыстар мен объектілер туралы фактілерді білуге ұмтылатындығымен, мұғалімнің көмегімен белгілі бір мәселенің шешімін белсенді іздейтіндігімен, дайын ақпаратты, идеяларды, әдістерді, гипотезаларды қолданатындығымен сипатталады.

Операциялық-зерттеу дайындығы-бұл оқушының зерттеу мәселелерін шешуге қажетті зерттеу әрекеттерін орындау дағдыларының жиынтығы.

Технологиялық-зерттеу дайындық оқушылардың әлемді тануға, әдістер мен ережелерді меңгеруге дайындығын қамтиды. Оқушылар тапсырма талаптарына сәйкес ақпаратты жинауды және жүйелеуді, мәселені анықтауды, зерттеу міндетін тұжырымдауды, оны шешудің тиімді жолдарын іздеуді, шешудің тәсілдері мен тәсілдерінде өзіндік ерекшелігін көрсетуді жүзеге асырады [4].

Мұндай тәсілдерді қолданып жобалау-зерттеу іс-әрекеттерін ұйымдастыру үшін дидактикалық құралдар қажет. Олар белгілі бір білім беру мекемесінде оқытылатын оқыту құралдарының мазмұнына сәйкес келуі керек. Жоғарыда келтірілген жұмыстар 9-сынып оқушыларына физика пәнінен жобалау-зерттеу іс-әрекеттерін ұйымдастыру үшін қолайлы.

Физика пәні бойынша 9-сынып оқушыларының жобалау-зерттеу іс-әрекеттерін ұйымдастыру пәнді терең түсінуге және оқушылардың негізгі дағдыларын дамытуға ықпал ететін білім беру процесінің маңызды аспектісі болып табылады. Жобалау-зерттеу іс-әрекеті теориялық білімді бекітіп қана қоймай, оны практикада қолдануға мүмкіндік береді, бұл физиканы ғылым ретінде тұтас қабылдауды қалыптастыруға ықпал етеді.

Біріншіден, жобалау-зерттеу іс-әрекеті оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді. Жобалармен жұмыс жасай отырып, студенттер жоспарлауды, эксперименттер жүргізуді, нәтижелерді талдауды және қорытынды жасауды үйренеді. Бұл дағдылар ғылыми әдістің негізі болып табылады және одан әрі білім беру және кәсіби өсу үшін қажет.

Екіншіден, мұндай әрекет сыни ойлаудың дамуына ықпал етеді. Оқушылар ғылыми көздермен жұмыс істеуді, ақпаратты сыни тұрғыдан бағалауды, гипотезаларды қалыптастыруды және тексеруді үйренеді. Бұл

олардың стандартты емес мәселелерді шешу және қиын жағдайларда шешім табу қабілетін қалыптастырады.

Үшіншіден, жобалау-зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыру зерттелетін материалды тереңірек түсінуге және түсінуге ықпал етеді. Жобалар көбінесе физиканың әртүрлі салаларындағы білімді біріктіруді талап етеді, бұл оқушыларға теория мен практикалық білімдер арасындағы байланысты көруге көмектеседі.

Осылайша, жобалау-зерттеу іс-әрекеті 9-сыныпта физика бойынша білім беру сапасын арттырудың тиімді құралы болып табылады. Бұл білім мен дағдыларды игеруге ғана емес, сонымен бірге тақырыпқа оң көзқарасты қалыптастыруға, зерттеу рухы мен шығармашылықты дамытуға ықпал етеді. Физика мұғалімдерінің жобалық әдістерді белсенді қолдануы және олардың ғылыми жобаларын сәтті жүзеге асыруға жағдай жасай отырып, оқушылардың бастамасын қолдауы маңызды.

Мектептегі физика курсына 9 сынып оқушыларына 1-кестеде келтірілген әртүрлі жобалау-зерттеу тақырыптарын ұсынуға болады.

Кесте 1. 9 - сынып оқушыларына жобалау-зерттеу тақырыптары

9 сынып	Денелердің өзара әрекеттесу және қозғалыс заңдары. * Механикалық қозғалыстың салыстырмалылығы. * Уақыт және оны өлшеу. * Антикалық механика.
	Электромагниттік өріс. * Электр және магнит өрістеріндегі зарядталған дененің қозғалысын модельдеу. * Электромагниттік өрістердің адамның тіршілік ету ортасына әсерін зерттеу.
	Механикалық тербелістер мен толқындар. Дыбыс. * Дыбыс толқындарының сипаттамаларын зерттеу. * Дыбыс көздері. Ғылым мен техникада дыбысты қолдану. * Дыбыстың, инфрақызыл және ультрадыбыстың тірі организмдерге әсері. * Дыбысты көруге бола ма? * Радио және теледидар: жұмыс принципі, қолданылуы. * Радиоактивтіліктің қоршаған ортаға әсері. Чернобыль және Фукусима.

Әр оқушыға өз қалауына қарай жоғарыдағы кестеде көрсетілген жоба тақырыбын таңдау ұсынылады. Негізінен, барлық жобалар мен зерттеулер жобалардың жеке және топтық түріне жатады, сондықтан бір жобаға бірнеше оқушыны бөлген жөн. Ұсынылған жобалардың көпшілігі жұмыс уақыты бойынша орта мерзімді болып табылады, сондықтан әдетте мұндай жобаларды жүзеге асыруға сабақтан тыс уақыт бөлінеді, әсіресе егер жоба қандай да бір құрылғы макетін немесе моделін жасаумен байланысты болса.

Физика пәнінен 9 сынып оқушыларына жобалау-зерттеу іс-әрекеттерін ұйымдастыруға арналған жоба тапсырмалары оқушылардың сыни ойлау қабілеттерін қалыптастыруға көмектеседі.

Төменде 9 сыныпта физика пәнінің ««Атом құрылысы, атомдық құбылыстар» тарауы бойынша «Радиоактивтіліктің адам денсаулығына әсері» жобасының жұмыс жоспары көрсетілген (Кесте 2).

Кесте 2 - «Радиоактивтіліктің адам денсаулығына әсері» жобасы

Жоба түрі:	Жеке және топтық, орта мерзімді
Жобаның мақсаты:	Радиоактивтілік құбылыстарын зерттеу. Айналамызда радиация бар-жоғын түсіну. Айналамыздағы радиоактивтілік қандай қауіп төндіретінін анықтау.
Жобаның міндеттері:	1. Радиация мен радиоактивтіліктің не екенін зерттеп, түсіну. 2. Айналамызда радиация бар-жоғын анықтау. 3. Қандай құрылғылар көмегімен радиацияны тіркеуге болатынын анықтау.
Пәндік – мазмұндық аймағы:	Бір пәндік: физика.
Мерзімі:	Орта мерзімді, 1 тоқсан
Зерттеу әдістері:	Теорияны зерттеу, талдау.
Күтілетін нәтиже:	Оқушылар қоршаған ортадағы радиоактивтілік құбылыстарын зерттейді, оның не екенін, радиацияның қауіптілігі неде, ол неден тәуелді және оны қалай қорғауға болатынын түсінеді. Тақырып бойынша жоба жұмысын дайындайды және қорғайды.

Жобалау-зерттеу іс-әрекеті нәтижелерінің критерийлері оқушыға жоба барысында және нәтижесінде не үйренуі керек және үйренуі мүмкін екенін көрсетеді. Критерийлердің көмегімен балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, жұмыс стандартын сипаттауға болады. 9-сынып оқушыларына арналған жоба жұмыстарының критерийі:

- мақсат анықталған, нақты тұжырымдалған, нақты негізделген;
- егжей-тегжейлі жоспар негізгі кезеңдерден және мақсатқа жету үшін барлық қажетті аралық кадамдардан тұрады;
- жоба тақырыбы жан-жақты ашылды, автор мектеп бағдарламасынан тыс терең білім көрсетті;
- жұмыста әртүрлі көздерден алынған толық ақпарат бар;
- жұмыс тәсілдері жеткілікті және орынды және тиімді пайдаланылды, жобаның мақсаттарына қол жеткізілді;
- жұмыс барысында қалыптасқан жағдайларға жан-жақты талдау жасалды, қажетті қорытындылар жасалды, жұмыс перспективалары белгіленді;
- жұмыс шығармашылық көзқараспен, автордың жоба идеясына өзіндік көзқарасымен ерекшеленеді;
- жұмыс белгіленген ережелерге сәйкес нақты және сауатты дизайнмен ерекшеленеді;
- жобаны қорғауда автордың сыртқы келбеті мен сөйлеуі презентация өткізу талаптарына сәйкес келеді, баяндама регламент шеңберінде орындалды, автор аудиториямен қарым-қатынас мәдениетін меңгерген, ол аудиторияның үлкен қызығушылығын оята алды;
- жобалық өнім сапа талаптарына толық сәйкес келеді (эстетикалық, қолдануға ыңғайлы, мәлімделген мақсаттарға сәйкес келеді).

Жобалау-зерттеу жұмысын бағалау кезінде оның өнімін ескеру қажет. Бұл көп жағдайда жобалық жұмыспен бірге тапсырылады. Физика бойынша жобалық қызметтің өнімі жобаның түріне байланысты.

Қорытындылай келе, физика пәні бойынша 9-сыныпта жобалау-зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыру пәнді тереңдетіп оқытудың және оқушылардың дамуының қуатты құралы болып табылады. Мұндай іс-әрекеттерді дұрыс ұйымдастыру физикаға деген қызығушылықты арттыруға, зерттеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Сазанова, А.В. Генезис и сущность понятия «проектная деятельность» [Электронный ресурс] / А.В. Сазанова // Психология, социология и педагогика. – 2012. – № 6.–Режим доступа: <http://psychology.snauka.ru/2012/06/673>. – 16.04.2016 .

2. Джунусова Р. Ж. и др. Білім алушыларды ғылыми жобалар арқылы ғылымға бағыттау //Theoretical Hypotheses and Empirical Results. – 2024. – №. 6.

3. Сергеев, И. С. Как организовать проектную деятельность учащихся: Практическое пособ. для работников общеобразоват. уч. / И. С. Сергеев. – М.: Аркти, 2014. – 80 с.

4. Васильева Г. Н. Исследовательская деятельность учащихся по физике [Электронный ресурс] / Актуальные задачи педагогики : материалы III Междунар. науч. конф. (г. Чита, февраль 2013 г.). – Т. 0. – Чита: Молодой 67 ученый, 2013. – С. 91-93.

Из опыта работы: приёмы развития мелкомоторных навыков на уроках грамоты

Твердова Оксана Ивановна

Учитель начальных классов

КГУ «ОШ № 4 г. Балхаш»

В статье рассмотрена проблема мелкой моторики младшего школьника. Раскрыта роль влияния мелкой моторики на речевое и психологическое развитие детей. Приведён ряд универсальных приёмов на развитие мелкомоторных навыков в букварный период.

Для успешного существования в динамичном окружении, природа наделила человека способностью к исследовательскому поведению. В современном стремительно меняющемся мире развитое исследовательское поведение рассматривается как стиль жизни современного человека.

Младший школьный возраст - благоприятный и значимый период для выявления и развития творческого потенциала личности. Именно в этом

возрасте закладываются основы творческой и образовательной траектории, психологическая база продуктивной деятельности, формируется комплекс ценностей, способностей, потребностей личности, лежащих в основе ее творческого отношения к действительности. Поэтому развивать заложенную в каждом ребенке творческую активность, воспитывать у него необходимые для этого качества, значит создавать педагогические условия, которые будут способствовать этому процессу [2, с. 32].

Подготовка ребёнка к проектной деятельности, обучение его умениям и навыкам исследовательского поиска начинается с урока. Ведь самые ценные и прочные знания добываются нами самостоятельно, в ходе собственных творческих изысканий. Свободное исследование – это исследование, базирующееся на любознательности, где есть цель принятая и осознанная детьми, актуальная для них, а практическое творческое дело, это поэтапное движение к цели.

Всем известно, как мелкая моторика влияет на развитие артикуляционного аппарата и центров головного мозга, отвечающих за двигательную активность пальцев рук, приведено обоснование полноценного развития речи и когнитивной функции ребенка в зависимости от стимуляции мелкой моторики пальцев рук. Поэтому, развивать мелкомоторные навыки необходимо с раннего развития пальчиковой активности детей в целях повышения их творческого потенциала и познавательного интереса.

Обучение письму – очень сложный процесс, требующий непрерывного напряженного контроля. Его результативность в значительной мере зависит от уровня развития мелкомоторных навыков ребенка, его памяти, зрительного и пространственного восприятия. Аккуратные, красивые работы дают не только грамотное письмо, это сказывается и на формировании мира ребенка, помогает ему расти внутренне красивым человеком [1, с. 19].

Целью занятий каллиграфией, является формирование не только графически правильного, четкого письма, но и достаточно скорого письма. Следовательно, необходимы особые информационно-коммуникативные технологии, которые помогут детям научиться сосредотачивать внимание на элементах, составляющих конфигурацию буквы, видеть ее сходство и различия с другими буквами, соблюдать пропорции и наклон [1, с. 41]

Изучив методы педагогов-психологов, пришла к выводу о том, что учитель должен самостоятельно подойти к методическому выбору. Поэтому, мною и был сделан новый методический ход к развитию мелкой моторики и каллиграфического почерка, позволяющий, сделать интересным этот нелегкий детский труд.

Эффективным средством развития мелкой моторики в учебном процессе являются пальчиковые игры – упражнения для развития мелкой мускулатуры пальцев. Они тренируют точность двигательных реакций, развивают координацию движений, помогают концентрировать внимание. Как указывает Сечкина О. К., прикосновение позволяет убедиться в наличии предмета, его температуре, влажности и так далее. Постукивание дает возможность получить

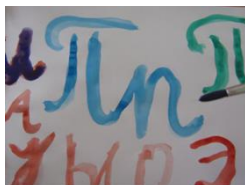
информацию о свойствах материалов. Взятие в руки позволяет обнаруживать многие интересные свойства предметов: вес, особенности поверхности, формы и т. д. Надавливание дает возможность определить, мягкий предмет или твердый, из какого материала сделан. Рука познает, а мозг фиксирует ощущение и восприятие, соединяя их со зрительными, слуховыми и обонятельными в сложные интегрированные образы и представления [3, с. 277].

Предлагаемые приёмы, на развитие мелкомоторных навыков, хорошо используются в букварный период. Они помогут учителю повысить интерес учащихся к урокам грамоты.

Методика № 1: «Рисование буквами».

Цель: формировать умение глубокого запоминания образа изученной буквы, развивать мелкую мускулатуру, художественные и творческие способности учащихся, а также интерес к урокам грамоты.

Инструкция: на альбомном листе бумаги, не нарушая правил каллиграфии, необходимо кистью нарисовать изученную букву.

Методика № 2 «Выкладывание букв из ватных жгутиков».

Цель: формировать глубокое запоминание образа изученной буквы, творческие способности учащихся; развивать мелкую мускулатуру, путем скручивания и выкладывания букв. Воспитывать интерес и терпеливое отношение к работе.

Инструкция: скручиваем комочек ваты и вытягиваем жгутик. На листе картона с помощью клея прописываем букву. Прикладываем жгутики на поверхность картона, создавая образ выбранной буквы.

Методика № 3: «Догонялки» (Безотрывное письмо).

Цель: научить правильному соединению букв и сформировать навыки безотрывного письма. Развивать каллиграфический почерк. Воспитывать аккуратность при письме.

Инструкция: безотрывно прописываем выбранную букву до конца строки, соблюдая наклон, пропорции, правильность элементов соединения.

При написании второй строки время выполнения работы сокращается.

Методика № 4: «Узоры из букв».

Цель: формировать навык правильного соединения элементов букв до автоматизма, глубокое запоминание образа букв; развивать воображение и интерес к работе; воспитание художественных и творческих способностей.

Инструкция: в тетрадках учащихся учитель наклеивает картинку. Задача ребят - украсить приклеенный предмет различными узорами из букв. С целью получения желаемого результата, рисовать узоры-буквы допускается при переворачивании тетради.

Методика № 5: « Работа с прессой » или «Корректоры»

Цель: тренировка быстрого запоминания написания печатных и письменных букв. Развитие мыслительной деятельности, путем нахождения отличий между печатными и письменными буквами. Воспитание интереса к чтению. Инструкция: в газетной статье, ученикам необходимо исправить заданную учителем печатную букву на письменную.

Методика № 6: «Строим буквы из различных материалов».

Цель: знакомство с образом букв при их построении. Развитие мелкой мускулатуры руки. Воспитание познавательного интереса к конструированию букв из различных предметов и материалов.

Инструкция: из различных материалов (карандаши, пуговицы, семена, лента...), нужно выложить печатную или прописную букву, соблюдая пропорции и правильность соединений элементов.

Результатом используемых технологий, стал проект ученицы 1 «В» класса Пивоваровой Дарьи на тему «От красоты букв, к красоте письма». Ученица поставила цель: сформировать каллиграфический почерк. Проект направлен на развитие мелкой моторики и формирование каллиграфического почерка. Работая над проектом, ребёнок не только овладел разнообразными

приёмами развития мелкой моторики, но и внёс в проект познавательную активность, как автор собственных приёмов и игр на развитие мелкой моторики и каллиграфического почерка.

Литература:

1. Безруких М.М. Учимся писать вместе. Москва - 1994.
2. Гузеев В.В. «Метод проектов» как частный случай интегральной технологии обучения. Директор школы. М., 1995, № 6, с.34-47.
3. Сечкина О. К. Формирование психомоторных свойств ребенка в раннем возрасте как важный фактор развития психомоторики / О. К. Сечкина // Современный мир и образование: сборник науч. статей. - Самара: СГПУ, 2008. – С. 276–279.

Дене шынықтыру сабақтарында инновациялық технологияларды қолданудың маңызы

Утебалиев Мадиганович

Батыс Қазақстан облысы, Орал қаласы,

Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті,

Аға оқытушы

Аннотация. Автор бұл зерттеуде дене шынықтыру сабағын өткізу кезінде қолданатын әртүрлі форматтағы инновациялық технологиялар қолданған.

Тірек сөздер: білім, әдістеме, жаңа заман, студент, технология, инновация.

Зерттеудің өзектілігі. Соңғы жылдары дене шынықтыру пәніне деген қызығушылықтың төмендеуі, балалардың жиі науқастануы, балаларымыздың бос уақыттарында спортпен айналыспай, ұялы телефондарда уақыттарын тиімсіз өткізуі барлығымызды алаңдатады.

Зерттеудің мақсаты: Дене шынықтыру сабағында инновациялық технологияларды тиімді қолдануды жүзеге асыру амалдарын іздестіру.

Зерттеудің әдістері: әдебиет көздерін талдау, педагогикалық бақылау. **Зерттеу нәтижелері.** Дене шынықтыру мұғалімдерінің педагогикалық қызметіндегі инновациялар қазіргі таңда өте өзекті мәселеге айналуға.

Жыл сайын өкінішке орай, дене шынықтырудан босатылған, анықтамасы бар балалар саны көбейіп келеді. Сондықтан дене шынықтыру пәні ұстаздары үшін студенттерді пәнге қызықтыру, сабақтардың жаңа әдістерін тиімді қолдану қажет.

Атап айтсам, мен өзімнің педагогикалық қызметімде денсаулық сақтау технологияларының маңыздылығын арттыруға тырысамын, мақсатым – жас жеткіншектердің оқу кезеңінде денсаулығын сақтау мүмкіндігін беру, оның бойында салауатты өмір салты бойынша қажетті білім, дағдыларды қалыптастыру, алған білімдерін күнделікті өмірлерінде қолдануға үйрету.

Денсаулықты сақтайтын білім беру технологиялары студенттердің денсаулығына әсер ету дәрежесі бойынша барлық технологиялардың ішіндегі ең тиімдісі болып табылады, өйткені олар балалардың танымдық іс-әрекетінің жас ерекшеліктеріне, қозғалыс және статикалық жүктемелердің оңтайлы үйлесіміне, шағын көлемде оқытуға негізделген.

Сабақта қолданатын денсаулық сақтау технологиялары:

* Әрекеттердің кезектесуі. Сабақты ұйымдастыру формаларының сан алуандығы, студенттердің ақыл-ой және дене белсенділігінің кезектесуі сабақтың тиімділігін арттырудың бір жолы болып есептеледі. Үнемі теория мен практиканы алмастырып отыру қажет.

*Сабақта қолайлы достық атмосфера құру. Сабақ тәрбиелік және қызықты болуы керек. Сабақта балалардың физикалық және психологиялық жағдайына үнемі назар аударамын, мұғалімнің тапсырмаларын қалай қабылдайтынын, оның жұмысын қалай бағалайтынын көріміз. *Тапсырмаларды мөлшерлеу. Жаттығуларды орындау кезінде ең бастысы балаларды шамадан тыс жүктемеу.

*Әр балаға жеке тұлға ретінде қарау. Балалар әртүрлі, бірақ мұғалім өз сабақтарын қызықты өткізуі керек. Ол үшін мен әр балаға қолайлы жағдай жасауды ұсынамын.

* Ашық ауадағы іс-шаралар. Мектеп оқушыларының суық тиюге өте бейім болатыны белгілі, сондықтан менің міндеттерімнің бірі бала ағзасының осындай ауруларға төзімділігін арттыру. Денені шынықтыру суық тиюге қарсы тиімді құралға айналады. Күнделікті жүгіру, жаттығулар, футбол, баскетбол, волейбол ойындары кіреді. Сабақтың тәрбиелік бағыты. Дене шынықтыру сабағының тәрбиелік әсері де әрбір оқушының қасиеттерін дамытуға және өз денсаулығына құндылық көзқарасын қалыптастыруға жеке-дара сараланған тәсілдің мүмкіндіктерінің арқасында қол жеткізіледі.

Жеке тұлғаға бағытталған технология. Мен үнемі дене шынықтыру жаттығуларын жүйелі жүргізудің маңыздылығын түсіндіре отырып, әртүрлі дене жағдаяттарында қажетті практикалық дағдыларды дамытуға, оның дене шынықтыру сабағына үнемі, белсенді қатысуына бақылап жүремін. Сабақтың тиімділігіне жету үшін баланың шығармашылық ізденіске, өзін-өзі анықтауға арналған жағдайын жасауға тырысамын. Студентке бағытталған оқыту технологиясы сабақта шығармашылық атмосфераны құруға көмектеседі, сонымен қатар балалардың жеке қабілеттерін дамытуға қажетті жағдай жасайды.

Студенттердің ой-өрісін белсендіру, дене шынықтыруға деген қызығушылығын қалыптастыру мақсатында проблемалық оқытуды қолданамын. Балалардың өз жетістіктерін объективті бағалауын дамыту, жауапкершілікті қалыптастыру үшін өзін-өзі бағалау технологиясын қолданамын, мұнда оқушылар орындаған тапсырма бойынша, меңгерген тақырып бойынша бағаларын анықтайды. Өзін-өзі бағалау кезінде іс-әрекет нәтижелеріне талдау жүргізіледі және тұлғалық қасиеттер бағаланбайды. Дене шынықтыру сабағын өткізу барысында балаларды бұрын оқытылған

бағдарламалық материалға шебер сүйене отырып, тапсырмаларды шешуде өз бетінше жұмыс істеуге баулуға тырысамын. Сабақта балалармен жеке жұмыс жасауға мән беремін. Мен жұмыс істейтін технологияның мәні білім берудің тұлғалық-бағдарлы сипатында, дене шынықтыру сабағын ұйымдастыруда әрбір балаға жеке көзқараста, спорттық-сауықтыру және спорттық-шығармашылық іс-әрекетке саналы қажеттілігін қалыптастыруда жатыр. Бұл әрбір жеке дене түрі, дене дайындығы, денсаулық жағдайы, сонымен қатар психикалық дамуы ескерілетін жеке білім беру траекториясы жасалғанын білдіреді. Жас жеткіншектердің дене дамуының ерекшеліктерін біле отырып, дене шынықтыру сабақтарын оқытуды даралау және саралау бойынша құрастырамын. Мен балаларға әртүрлі дәрежедегі күрделі жаттығуларды ұсынамын, қажетті дағдылар мен әдеттерді біртіндеп меңгеру мүмкіндігі қарастырылған. Оқу іс-әрекеті процесінде сабақтың әр түрін, оларды өткізу формаларын енгіземін, фронтальды, топтық, жеке жұмыс түрлерін кешенді түрде қолданамын. Мен оқытудың әртүрлі әдістері мен тәсілдерін қолданамын. Аралас сабақтармен қатар заманауи сабақтың элементтерін пайдалана отырып, стандартты емес сабақтарды өткіземін: ойын сабақтары, жарыс сабақтары, эстафеталар.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар.

АКТ оқу процесін жаңа, жоғары деңгейде ұйымдастыруға, оқу материалын неғұрлым толық меңгеруді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Бұл маған тағы бір мәселені шешуге көмектеседі – мектеп оқушыларының салауатты өмір салтын қалыптастыруға қызығушылығын ояту. Дене шынықтыру сабақтары теориялық материалдың үлкен көлемін қамтиды, оған ең аз сағаттар бөлінеді, сондықтан электронды презентацияларды пайдалану бұл мәселені тиімді шешуге мүмкіндік береді. Үйреніп жатқан қимыл-қозғалыстарды орындау техникасы, тарихи құжаттар мен оқиғалар, спортшылардың өмірбаяны, әр саладағы теориялық мәселелердің қамтылуы туралы көптеген түсініктемелерді оқушыларға көрсету мүмкін емес, сондықтан көрнекіліктің әртүрлі түрлерін қолдану қажет. Мәселен, дене шынықтыру сабағын оқыту процесінде пәнаралық байланысты пайдалана отырып, АКТ-ны қолдану маған қызықты сабақтарды дайындауға, ал оқушылардың оқылатын материалды толық және тереңірек түсінуіне көмектеседі. Мәселен «Олимпиада ойындарының тарихы» тақырыбындағы теория сабағында бірқатар пәндермен байланыс бар. Бұл сабақтың мақсаты: Олимпиада ойындары туралы жалпы түсінік қалыптастыру, өнерге эстетикалық көзқарасты қалыптастыру, патриоттық сезімді тәрбиелеу. Сабақ АКТ-ны қолдану арқылы жоспарланғандықтан, оқушылар мен айтқан барлық нәрсені көре алады. Теориялық материал ақпаратты көрнекі түрде қабылдау кезінде жақсы қабылданады. Дене шынықтыру немесе Олимпиада ойындарының пайда болу тарихы туралы айтқанда, мен оқушылардан Ежелгі дүние тарихын еске түсіруді сұраймын. Дифференциалды дене тәрбиесінің технологиясы. Дене шынықтыру пәнінен белгі қоюда теориялық білімді, қозғалыс әрекетін орындау техникасын, еңбекқорлықты, спорттық-сауықтыру іс-әрекетін жүзеге асыра білуді

ескеремін. Мен мадақтау, ауызша бекіту әдістерін кеңінен қолданамын. Кейбір балаларды өз қабілеттеріне сендіру, ынталандыру қажет; басқалары - шамадан тыс құлшынысты тежеу; үшіншісі – қызығушылық таныту. Мұның бәрі студенттердің тапсырмаларды орындауға деген оң көзқарасын қалыптастырады, қоғамдық белсенділікке негіз жасайды.

Инновациялық технологиялардың тиімділігі қазіргі жағдайда дене шынықтыру сабағының тиімділігі мен сапасын арттыруда жоғарыда аталған технологияларды қолдану нәтижесінде:

- Пәнге деген қызығушылығын арттыру;
- Өзіне деген сенімділікке тәрбиелеу;
- Алған білімдерін әртүрлі жағдайларда тиімді пайдалануға;
- Топпен жұмыс жасай білуге.

Қазіргі таңда денсаулықты сақтайтын технологиялар, жеке тұлғаға бағытталған технология, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар– осының барлығы дене шынықтыру сабағының ең маңызды ерекшеліктері болып саналады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 27 шілде 2007 жыл № 319-ІІІ.
2. Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты.

Шығармашылық мүйісі/Уголок творчества

Голубь Елизавета
КГУ «Общеобразовательная школа с, Капитоновка
отдела образования по Буландынскому району
управления образования Акмолинской области»
Рук.: Мейтина Наталья Николаевна

Талғат Айлин Нәдірқызы
г. Алматы КГУ "Гимназия №159
имени Ы. Алтынсарина"
Руководитель: Енсепаев Т.А.

Жаксылық Жаннұр Серикқызы
Павлодар қаласы Әлкей Марғұлан атындағы
Павлодар педагогикалық университеті
Жетекші: Кошкимбаева Раиса Халыковна

Марат Әміре
Орал қаласы «Ескендир» балабақшасы
Жетекші: Маратова Ж.А.

Требования к содержанию и оформлению

Авторские права.

Высылая материалы, автор гарантирует, что

- по данной работе у автора нет обязательств перед третьими лицами, препятствующими размещению материалов;

- отправляя материал для публикации в журнале, Вы подтверждаете, что права на нее принадлежат Вам, и если возникнут проблемы с соблюдением авторских прав, то обязуетесь разрешать их самостоятельно;

Требования к содержанию и оформлению статей:

1. В структуру статьи должны входить: заглавие статьи; ФИО автора/ов; занимаемая должность; название учреждения; город/район; текст статьи; список литературы, который должен содержать лишь цитируемые в тексте работы.

2. Заглавие статьи должно быть информативным, лаконичным.

3. Статья предоставляется в редакцию журнала в электронном виде.

4. Объем статьи не должен превышать **4 страниц** формата А4, страницы должны быть целиком заполнены текстом. Шрифт 14 Times New Roman, интервал – 1,0. Поля: слева, справа, сверху, снизу – 2 см, включая таблицы, схемы, рисунки и список литературы.

5. Все формулы должны набираться в «Редакторе формул» в текстовом редакторе Word.

6. Все графики и диаграммы и прочие выстраиваемые объекты должны быть снабжены числовыми данными, обеспечивающими при необходимости их (графиков, диаграмм) достоверное воспроизведение, размер шрифта-12 пт.

7. Табличные сноски располагаются под таблицей.

8. Список литературы оформляется в конце статьи.

9. Статья сопровождается краткими аннотациями (5-7 предложений), содержащими информацию о тематике и проблематике статьи, цели ее написания.

10. Ответственность за содержание статьи несут авторы.

11. Редакционная коллегия оставляет за собой право публикации или отклонения статьи.

12. Материалы авторам не возвращаются.

13. Статьи, оформленные с нарушением требований, к регистрации не принимаются.

14. Фото не помещать в текст (сохранять отдельно в формате JPG с нумерацией от №1, №2). В тексте статьи указывать номер фото, выделяя жирным шрифтом.

15. В отдельном от статьи файле (Заявка) указываются сведения об авторе: ФИО, учёная степень, учёное звание, занимаемая должность, название учреждения, домашний адрес, контактные телефоны, e-mail.

16. Можно приложить качественную фотографию автора (в электронном виде).

17. Редакционная коллегия имеет право вернуть на доработку автору материалы при невыполнении предъявляемых требований, наличии орфографических, грамматических и стилистических ошибок, отрицательной рецензии.

18. Статья обязана сопровождаться Рецензией, с подписью автора и печатью учреждения, в которой работает рецензент (авторами рецензии могут быть, руководители МО, методисты, ППС института или вуза)

19. Материалы представляются на казахском или русском языках на электронный адрес ziat.journal@mail.ru

Требования к содержанию и оформлению методической разработки:

1. Представляемый материал (методическая разработка, конспекты) должен являться оригиналом, неопубликованным ранее в других печатных изданиях.

2. Первая страница должна содержать следующую информацию: заглавие, фамилию, имя автора, место работы (наименование организации) автора, далее следует текст.

3. В конце метод.разработки должен быть приведен список использованной литературы.

4. Материалы представляются на казахском или русском языках на электронный адрес ziat.journal@mail.ru в формате «Microsoft Word».

5. Объем текста не должен превышать **4 страниц** формата А4. Набор текста должен быть осуществлен с учетом соблюдения общепринятых стандартов (абзацные отступы, «одинарный» межстрочный интервал и тп.), тип шрифта «Times New Roman», шрифт 14, интервал – 1,0. Поля: слева, справа, сверху, снизу – 2 см.

6. Ответственность за содержание материала несут авторы.

7. Методические разработки, оформленные без соблюдения данных требований не принимаются к публикации.

8. При наличии редакционных замечаний материал так же возвращается автору на доработку.

Мазмұны мен ресімделуіне қойылатын талаптар

Авторлық құқық.

материалды ұсынғанда, автор кепілдік береді

- осы жұмыс бойынша авторда материалдарды орналастыруға кедергі келтіретін үшінші тұлғалардың алдында міндеттемелер жоқ;

- журналға материалды жариялауға жібере отырып, сіз оған деген құқық Сізге тиесілі екенін растайсыз, егер авторлық құқықты сақтауда проблемалар туындаса, оларды өз бетінше шешуге міндеттенесіз;

Мақалалардың мазмұны мен ресімделуіне қойылатын талаптар:

1. Мақала құрылымына: мақаланың атауы; автордың аты-жөні; атқаратын қызметі; мекеменің атауы; қала/аудан; мақала мәтіні; тек жұмыс мәтінінде дәйексөз келтірілетін әдебиеттер тізімі кіреді.

2. Мақаланың тақырыбы ақпаратқа толы, жинақы болуы керек.

3. Мақала журнал редакциясына электронды түрде ұсынылады.

4. Мақала көлемі А4 форматындағы 4 беттен аспауы тиіс, беттер толық мәтінмен толтырылуы тиіс. Қаріп 14 Times New Roman, интервал – 1,0. Өрістер: сол, оң, жоғарғы, төменгі – 2 см, кестелерді, сызбаларды, суреттерді және әдебиеттер тізімін қоса алғанда.

5. Барлық формулалар Word мәтіндік редакторында "Формулалар редакторында" терілуі тиіс.

6. Барлық кестелер мен диаграммалар және өзге де құрылатын объектілер сандық деректермен жабдықталуы тиіс, қаріп мөлшері-12 пт.

7. Кестелік сілтемелер кестенің астына орналастырылады.

8. Әдебиеттер тізімі мақала соңында ресімделеді

9. Мақала тақырыбы мен мәселесі, оны жазу мақсаты туралы ақпаратты қамтитын қысқаша аннотациялармен (5-7 сөйлем) сүйемелденеді.

10. Мақала мазмұнына авторлар жауап береді.

12. Редакциялық алқа мақалаларды жариялау немесе қабылдамау құқығын өзіне қалдырады.

12. Материалдар авторларға қайтарылмайды.

13. Талаптар сай келмейтін мақалалар тіркеуге қабылданбайды.

14. Суретті мәтінге орналастырмау (№1, №2 нөмірленген JPG форматында жеке сақтау). Мақала мәтінінде Фото нөмірін жазып көрсеті қажет.

15. Мақаладан бөлек файлда (өтінім) автор туралы мәліметтер көрсетіледі: аты-жөні, оқу дәрежесі, оқу атағы, атқаратын қызметі, мекеменің атауы, мекен-жайы, байланыс телефондары, e-mail.

16. Автордың сапалы суретін (электронды түрде) қоса беруге болады.

17. Редакциялық алқа қойылатын талаптар орындалмаған, орфографиялық, грамматикалық және стилистикалық қателер, теріс рецензиялар болған кезде материалдарды авторға толықтыруға, өзгертуге қайтаруға құқылы.

18. Мақалаға рецензия жазылуы керек, онда рецензия жазған автордың қолы және рецензент жұмыс істейтін мекеменің мөрі қойылуы қажет (рецензияның авторлары ӘБ жетекшілері, әдіскерлер, институттың немесе ЖОО-ның профессор-оқытушылар құрамы болуы мүмкін).

19. Материалдар қазақ немесе орыс тілдерінде электронды мекен-жайға ұсынылады **ziat.journal@mail.ru**

Әдістемелік әзірлемелердің мазмұны мен ресімделуіне қойылатын талаптар:

1. Ұсынылатын материал (әдістемелік әзірleme, конспектілер) бұрын басқа баспа басылымдарында жарияланбаған болуы тиіс.

2. Бірінші бетте мынадай ақпарат болуы тиіс: материал тақырыбы, тегі, аты, жұмыс орны (ұйымның атауы), әрі қарай мәтін жазылады.

3. Соңында пайдаланылған әдебиеттер тізімі келтірілуі тиіс.

4. Материалдар қазақ немесе орыс тілдерінде "Microsoft Word" форматында электронды мекен-жайға ұсынылады **ziat.journal@mail.ru**.

5. Мәтін көлемі А4 форматындағы **4 беттен** аспауы тиіс. Мәтін терімі жалпы қабылданған стандарттарды (абзацтық шегіністер, жоларалық "бір" интервал және т.б) сақтауды есепке ала отырып жүзеге асырылуы тиіс.), "Times New Roman" шрифтінің түрі, 14 шрифт, интервал – 1,0.

6. Материалдың мазмұнына авторлар жауапты

7. Осы талаптарды сақтамай ресімделген әдістемелік әзірлемелер жарияланымға қабылданбайды.

8. Орталық қойылатын талаптар орындалмаған жағдайда, орфографиялық, грамматикалық және стилистикалық қателер, болған кезде материалдарды авторға толықтыруға, өзгертуге қайтаруға құқылы.